

पहिलो परिच्छेद

शोध परिचय

१.१ विषय परिचय

नेपाली साहित्यमा कार्तिकेय घिमिरे नामले प्रसिद्ध रहेका व्यक्ति प्रतिभाको जन्म वि.सं. २०३३ साल कार्तिक ११ गते बेलुका ९ बजेर १३ मिनेटमा सर्लाही जिल्लाको हरिवन २ मा पिता चन्द्रनाथ र माता दुर्गा देवीका नवौं सन्तानका रूपमा भएको हो । छोराहरूमध्ये यिनी माइला छोरा हुन् । मध्यम वर्गीय परिवारमा जन्मिएका कार्तिकेयको बाल्यकाल सर्लाहीकै परिवेशमा बितेको थियो । कक्षा १२ सम्मको शिक्षा आफ्नै जन्मस्थानबाट प्राप्त गरेका घिमिरेले स्नातकोत्तर तहसम्मको अध्ययन गरेका छन् । आफ्नै संवेदनशील हृदय र केही गर्नुपर्छ भन्ने सोचाइ नै उनका लेखनका उर्जा हुन् । साहित्य लेखनका अतिरिक्त सामाजिक संघ, संस्थामा पनि उनको सक्रियता उत्तिकै रहेको छ । अध्ययन र भ्रमणमा विशेष रुची राख्ने घिमिरेले साहित्यका कविता, कथा, बालसाहित्य आदि विधामा कलम चलाएका छन् । उनका हालसम्म प्रकाशित पुस्तकाकार कृतिहरूमा—

कथा विधा अन्तर्गत 'वृद्धिमान छोरी' (बालकथा सङ्ग्रह २०५३), 'परीको कल्पना' (बालकथा सङ्ग्रह— २०५५), 'मेरी सानी राधा' (२०५६), 'फुच्चे वन्यो राजा' (२०५७), 'भ्यागुताको प्रजातन्त्र' (२०५८), 'फेयरिज इम्याजिनेसन' (२०५९), 'बालदिवस' (२०६०), 'निर्दोष हत्यारा' (२०६१), 'छिः कस्तो नराम्रो हिरो' (२०६४), 'जादुको कथा' (२०६४), 'जादुको टोपी' (२०६४), 'तरवारको जादु' (२०६४), 'फर्सी बहादुरको कथा' (२०६४), 'केवलकारको कथा' (२०६५), 'डस्टर उड्यो' (२०६५), 'तिम्रो चौकी भत्काइदिन्छु' (२०६५), 'नेपाली जुनियर जेम्स' (२०६५), 'पिरिरीको देश' (२०६५), 'फुच्चे' (२०६५), 'बादलको देश' (२०६५), 'राम र श्याम दुवै बेस्सरी

रोए' (२०६५), 'हनुमानले सूर्य निले' (२०६५) र बाल उपन्यासहरू 'अचम्मको देश' (२०५८), 'डरलाग्दो राक्षसको खोजी' (२०५८) र 'भूतराज' (२०५८) प्रकाशित छन् ।

यसरी बालसाहित्यका विविध विधामा कलम चलाउन सफल घिमिरे निरन्तर रूपमा साहित्य र सामाजिक क्षेत्रमा लाग्दै आएका छन् । यस शोधमा तिनै घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको बारेमा प्रकाश पारिएको छ ।

१.२ समस्याकथन

साहित्यकार कार्तिकेय घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन नै यस शोधपत्रको मुख्य समस्या रहेको छ । यसै समस्यासँग केन्द्रित रही प्रस्तुत शोधपत्रको निम्नलिखित समस्याहरू निर्धारण गरिएका छन्:

- (क) कार्तिकेय घिमिरेको जीवनी के कस्तो छ ?
- (ख) कार्तिकेय घिमिरेका व्यक्तित्वका पक्षहरू के के छन् ?
- (ग) विधातात्त्विक दृष्टिकोणबाट कार्तिकेय घिमिरेको साहित्यिक प्रवृत्ति कस्तो छ ?
- (घ) नेपाली साहित्यमा उनको के कस्तो योगदान छ ?

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य

विशेषतः शोधकार्यका रूपमा देखिएका विषयहरूको उत्तर वा समाधान पहिल्याउनु नै शोधपत्रको मुख्य उद्देश्य रहने हुनाले शोधपत्रको समस्यालाई समाधान गर्ने सन्दर्भमा व्याख्या, विश्लेषण र समाधान के कसरी गर्न सकिन्छ भन्ने कुरामा केन्द्रित रहेर अध्ययन गर्ने क्रममा निम्नलिखित उद्देश्यहरू अधि सारिएका छन् :

- (क) कार्तिकेय घिमिरेको जीवनी प्रस्तुत गर्नु,
- (ख) उनका व्यक्तित्वका विविध पक्षहरूको परिचय दिनु,
- (ग) उनका साहित्यिक कृतिहरूको सर्वेक्षण गर्नु,

(घ) उनले प्रदान गरेको साहित्यिक योगदानको मूल्याङ्कन गर्नु ।

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा

नेपाली साहित्यका विभिन्न विधामा कलम चलाएका बाल साहित्यकार कार्तिकेय घिमिरे सर्लाही जिल्लाको हरिवनमा जन्मेका हुन् । स्नातकोत्तर तहसम्मको अध्ययन पुरा गरी थुप्रै सामाजिक तथा साहित्यिक संघ-संस्थामा आवद्ध रहेका घिमिरेले कविता विधाबाट आफ्नो सिर्जना यात्रा शुरु गरेका हुन् । वर्तमान समयमा पनि निरन्तर साहित्य सिर्जनामा लागि रहेका घिमिरे उल्लेख्य प्रतिभा हुन् । उनका बारेमा विभिन्न समीक्षकहरूले विभिन्न पत्र पत्रिकामा चर्चा गरेको पाइन्छ । उनका बारेमा व्यक्त विचारलाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

‘नयाँ करेन्ट’ (साप्ताहिक) २०५४ कार्तिक मङ्सिरमा प्रकाशित पुस्तक स्तम्भमा रामचन्द्र पाण्डेले लेखेका छन् : घिमिरेको नेपाली बालसाहित्यको कुरा गर्दा वि.सं. २०५३ साल कार्तिक मङ्सिर महिनाको अङ्कमा ‘रचना’ साहित्यिक द्वैमासिक पत्रिकामा ‘कथा एउटा जीवनको’ शीर्षक कविता मार्फत उनी यस क्षेत्रमा प्रवेश गरेका हुन् ।

‘नेपाली’ (पाक्षिक २०५८ मङ्सिर १-१५ मा (भ्यागुताको प्रजातन्त्र) कथासङ्ग्रहको बारेमा रामदयाल राकेश लेख्छन्- “कुनै-कुनै कथा लामो भएको र अनुच्छेद पनि लामो भएकोले बालबालिकालाई भर्को लाग्न सक्छ तर भाषा शैली सरल एवं सम्प्रेषणीय भएकोले यो लोकप्रिय कथासङ्ग्रह भएको छ ।”

केटाकेटी इन्टरनेट पत्रिका २०६० मा अच्युत शरण अर्याल लेख्छन् “भूतराज” र “डरलाग्दो राक्षसको खोजी” दुई बाल उपन्यासमा तिलस्मी र चमत्कारपूर्ण घटनाहरूको संयोजन छ भने “अचम्मको देश” यथार्थपरक छ ।

“नेपाली बाल साहित्यको इतिहास” २०६१ पुस्तकमा प्रमोद प्रधान लेख्छन् “कार्तिकेय घिमिरेका बाल कथाहरू थोरै र बाला पात्रपात्रा, मिठा-छोटा संवाद र सरल भाषा शैलीको कारण अझ विशिष्ट हुन पुगेका छन् ।

२०६२ सालको 'स्वर' (द्वैमासिक) पत्रिकामा दुर्गाप्रसाद भण्डारी भन्छन्— 'कार्तिकेय घिमिरे नूतन शैली अथवा नूतन अभिव्यक्तिको खोजी गर्दै, तदनुरूप अध्ययनशील हुँदै बालकथा, कविता र प्रौढकथा लेखन शिल्पका उत्तरोत्तर अधिकार जमाउँदै जानेछन् र नेपाली साहित्यमा स्मरणीय योगदान गर्नेछन् । बालकथा सङ्ग्रह रोचक र उपयोगी छ । बालबालिकाहरूको लागि केही सीमा सम्मत नेपाली बृद्धबृद्धाहरूको लागि पनि । पढेलेखेका केही नेपाली बृद्धबृद्धाहरूको बौद्धिक स्तर बालकथा सङ्ग्रहमा बढी रमाउने खालको पनि छ ।'

'समय' (राष्ट्रिय साप्ताहिक २०६३ मङ्सिर ७) मा डायमन्ड शमशेर राणा लेख्छन्— 'घिमिरेको कथा लेखन शैली प्रशंसनीय छ, उनका कथाले केवल मनोरञ्जन मात्र दिँदैनन् पाठकमा उत्सुकता जगाउँछन्' ।

"मेरी हजुरआमा" २०६४ मा श्लेष्मा क्षेत्री भन्छिन् "कार्तिकेय दाइ मेरा प्रेरणाका स्रोत हुन ।"

"सर्लाहीका साहित्यिक प्रतिभाहरू" २०६५ मा नीलकण्ठ भट्टराई भन्छन् "हुने विरुवाको चिल्लो पात भने भै यति कलिलो उमेरमै समृद्ध साहित्यको मैदानतिर लम्किरहनु भएका कार्तिकेय घिमिरेलाई पक्कै पनि भविष्यमा प्रसिद्धि मिल्ने छ भन्ने मैले ठानेको छु । उहाँले रचना गर्नु भएका कृतिहरू हालसम्म कविता र बालकथामा रमाइरहेका भएपनि भविष्यमा वृहत काव्यका पानामा प्रवाहित नहोला भन्न सकिन्न ।"

यसरी कार्तिकेय घिमिरेका साहित्यिक गतिविधिबारे विभिन्न विद्वान्हरूले चर्चा गरेपनि उनको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको समग्र रूपमा चर्चा नभएकोले यहाँ उनका जीवनका व्यक्तित्व र कृतित्वका पाटाहरूलाई समेटेर चर्चा गरिएको छ ।

१.५ शोधकार्यको औचित्य

साहित्यका विविध क्षेत्रमा कलम चलाएका कार्तिकेय घिमिरेका बारेमा हालसम्म कुनै शोधकार्य नभएको अवस्थामा उनको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन गरिनु आवश्यक देखिएकाले यो शोधकार्य गरिएको हो । यस शोधकार्यमा घिमिरेलाई विभिन्न कोणबाट चिनाउँदै उनले नेपाली साहित्यमा पुऱ्याएको योगदानलाई सुव्यवस्थित ढङ्गले विश्लेषण गरिएको छ । यस शोधले घिमिरेका बारेमा नेपाली बालसाहित्यको विविध विधामा देखापरेका स्रष्टा प्रतिभाहरूका अनुसन्धान परम्परामा पनि थप योगदान दिने छ । बाल साहित्यकार घिमिरेलाई विभिन्न कोणबाट चिनाउँदै उनले नेपाली बाल साहित्यमा पुऱ्याएको योगदानको समेत निरूपण गरिएकोले यस शोधपत्रको औचित्य रहेको कुरा स्पष्ट थाहा हुन्छ । साथै आगामी दिनमा शोधकार्य गर्ने विद्यार्थीहरूलाई समेत यसले पूर्ण रूपमा सहयोग पुऱ्याउने यसको औचित्य रहेको छ ।

१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन

कार्तिकेय घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व, कृतित्व र उनका नेपाली भाषामा प्रकाशित केही पुस्तकाकार कृतिहरूको सर्वेक्षण गरी तिनको समालोचनात्मक अध्ययनमा नै प्रस्तुत शोधकार्य सीमावद्ध रहेको छ । यस शोधपत्रमा उनका हालसम्म पुस्तकाकार रूपमा प्रकाशित कृतिहरूमध्ये बालकथा सङ्ग्रह अन्तर्गत 'चङ्गाचेट', 'परीको कल्पना' र 'छिः कस्तो नराम्रो हिरो' लगायत बाल उपन्यासतर्फ तीनवटा मध्ये एउटा 'अचम्मको देश' उपन्यासको मात्र व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

१.७ सामग्री सङ्कलन विधि

प्रस्तुत शोधकार्य पूरा गर्नका लागि विशेषतः पुस्तकालयीय पद्धतिका साथै क्षेत्रीय अध्ययन पद्धतिलाई समेत प्रयोग गरिएको छ । शोधनायक एवम् शोधनायकका आफन्तहरूबाट जानकारी लिँदा अन्तर्वाता पद्धतिको प्रयोग गरिएको

शोधविधि नै विभिन्न कृतिहरूको अध्ययन विश्लेषणका लागि ऐतिहासिक विवरणात्मक, वर्णनात्मक र आवश्यकता अनुसार तुलनात्मक पद्धतिको प्रयोग गरिएको छ । यसका साथै घिमिरेलाई विविध पाटाहरूबाट चिन्नु भएका गुरु वर्गबाट यस शोधपत्रलाई स्वरूप दिनका लागि प्राप्त सल्लाह, सुझाव समेत प्रयोग गरी प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

द. शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रका संरचनालाई सुव्यवस्थित रूपमा तयार पार्न निम्न लिखित परिच्छेदमा विभाजन गरी सम्पन्न गर्ने लक्ष्य लिइएको छ :

पहिलो परिच्छेद	– शोध परिचय
दोस्रो परिच्छेद	– कार्तिकेय घिमिरेको जीवनी
तेस्रो परिच्छेद	– कार्तिकेय घिमिरेको व्यक्तित्व
चौथो परिच्छेद	– कार्तिकेय घिमिरेको कृतित्वको अध्ययन
पाँचौं परिच्छेद	– उपसंहार

दोस्रो परिच्छेद

कार्तिकेय घिमिरेको जीवनी

कार्तिकेय घिमिरे बाल साहित्यको क्षेत्रमा सिर्जनात्मक योगदान गर्ने बहुमुखी व्यक्तित्व हुन् । उनले नेपाली बाल साहित्यमा कथा, कविता, उपन्यासका साथै पत्रकारिता क्षेत्रमा समेत उल्लेखनीय योगदान गरी आफ्नो सिर्जनशीलता देखाएका छन् । प्रस्तुत शोधकार्य कार्तिकेय घिमिरेको जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । उनका यी तीन पक्षहरूमध्ये प्रथमतः जीवनी पक्षको अध्ययन गर्नु आवश्यक हुन जान्छ । त्यसैले यस दोस्रो परिच्छेदमा उनका जन्मकाल देखि हालसम्मको जीवनका विभिन्न पक्षको जीवनीपरक अध्ययन गरिएको छ ।

२.१ जन्म र जन्म स्थान

कार्तिकेय घिमिरेको वास्तविक नाम कृष्णप्रसाद घिमिरे हो । उनको साहित्यिक नाम कार्तिकेय हो । यिनी वि.सं. २०३३ साल कार्तिक ११ गते बेलुका ९ बजेर १३ मिनेट जाँदा पञ्चमी तिथि चौवालीस घडीमा हरिवन २, सर्लाहीमा जन्मिएका हुन् । यिनी पिता चन्द्रनाथ र माता दुर्गादेवीका नवौं सन्तान हुन् भने छोराहरूमध्येका माइला हुन् । तर घिमिरेको आफ्नो नागरिकताको जन्म मिति अनुसार पुष ३ गतेलाई आफ्नो जन्मदिनका रूपमा मनाउँदै आएका हुन् । जस अनुसार उनको जन्ममिति वि.सं. २०३३ पुष ३ गते तदनुसार ई.सं. १९७६ को डिसेम्बर १७ तारिखका दिन भएको हो (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) ।

२.२ पारिवारिक पृष्ठभूमि तथा बाल्यकाल

कार्तिकेय घिमिरे मध्यम परिवारमा जन्मेका हुन् । उनका पिता चन्द्रनाथ घिमिरेको आर्थिक स्थिति विग्रदै गएको कारणले घिमिरेले विद्यालयमा भर्ना भएर निर्धक्क रूपमा पढ्न पनि पाएनन् । उनी एकातिर पढ्न चाहन्थे भने अर्कातिर भैसी

चराउनु पर्ने बाध्यता उनलाई थियो । आफ्ना साथीहरू विद्यालयमा पढ्न जाने आफू भैसी चराउन जानुपर्ने कुराले उनको मन खिन्न हुन्थ्यो । आफ्नो खेतबारीमा तथा मूल बाटोमा भैसी चराउँदै विभिन्न कुरा मनमा खेलाउँदै साहित्य पढ्न मग्न हुने यिनको स्वभाव थियो । यिनी सानै देखि कम बोल्ने र अरुलाई मुस्कुराएर मात्र प्रतिक्रिया दिने स्वभावका थिए । वास्तवमा घिमिरे सानो छँदा एकदमै चकचके र जिज्ञासु स्वभावका थिए । जुनसुकै कुराबारे जान्न खोज्ने उनको स्वभाव विद्यालय जीवनमा पुगेपछि गम्भीर खालको हुनपुग्यो । उनी विद्यार्थी जीवनमा फुटबल खेल भन्नेपछि हुरुक्कै हुन्थे । साथै दौड प्रतियोगितामा पनि यिनी धेरै रुची राख्थे भने त्यसको अलवा कविता लेख्ने प्रतियोगितामा त उनी जिल्ला स्तरमै प्रथम भएका थिए ।

घिमिरे समूहमा हिड्न रुचाएथे । समूहको नेतृत्व भने आफैँ लिन्थे । समूहको सहयोग लिने कुरामा यिनी ज्यादै सिपालु थिए । जसको परिणाम स्वरूप यिनका विद्यार्थी जीवनमा धेरै साथी भए । कसैसँग पनि दविएर वस्न नसक्ने स्वभावका कारण कुनै पनि साथीलाई प्रतिवाद गरिहाल्ने होइन बरु त्यो साथीलाई नै त्यागिदिने र मित्रता टुटाउने उनको स्वभाव थियो । जसले गर्दा स्वार्थी स्वभावका साथीहरूसँग यिनी एकदमै कम संगत गर्दथे (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) ।

आर्थिक दृष्टिकोणबाट हेर्दा यिनले निकै अभावको भुमरीमा बालापन विताएका थिए । जिन्दगीका स-साना खुशीहरू पनि प्राप्त गर्न नसक्दा मन मारेर आफ्नो चित्त बुझाउँदै आफूलाई सिर्जनामै भुलाउने प्रयत्न गर्दथे । जसको फलस्वरूप यिनी सानै उमेर देखि नै साहित्य सिर्जनामा चुर्लुम्म डुबेका थिए ।

विद्यार्थी जीवनमा घिमिरे चलचित्र हेर्न ज्यादै नै रुचि राख्थे । धेरै चलचित्र हेरका कारण घरपरिवारबाट यिनले धेरै गाली पनि खानु पर्‍यो । बाल्य अवस्थामा घिमिरे आफ्नी आमाप्रति निकै बफादार थिए । उनी आमाको हरेक वचन पालन गर्थे साथै आमाको हरेक कुरालाई ध्यान दिएर विचार गर्ने पनि यिनको बानी थियो ।

बाल्य अवस्थाबाट किशोर अवस्थामा लम्कदै गर्दा यिनी केही मात्रामा बोलक्कड स्वभावका भए । उनी धाराप्रवाहरूपमा साथीहरूलाई आफ्ना साहित्यिक रचनाहरू सुनाउने गर्थे । कहिलेकाँही कुनै नौलो ठाउँमा घुमेर फर्केपछि त्यो ठाउँको यात्रा गर्दा आफूले पाएको अनुभवमा फूलबुट्टा समेत भरेर साहित्यिक ढङ्गले सुनाउँदा उनका साथीहरू सबै दङ्ग पर्दथे । आफ्नो विद्यालय जीवनमा आफूभन्दा सानासाना साथीभाइ जम्मा गरेर गफ गर्नु, कथा, कविता सुन्नु, सुनाउनु यिनको रुचिको विषय थियो । त्यसैले यिनको घरमा बालबालिकाहरूको भिड भइरहन्थ्यो । यिनले अनेकौं अभाव र पीडाको बीचमा आफ्नो बाल्यकालको अध्ययन जारी राखेका थिए । आर्थिक अभाव भए तापनि आफूलाई निरन्तर पढ्न प्रोत्साहन गर्ने आमा र बुवाप्रति उनी कृतज्ञता व्यक्त गर्दछन् (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) ।

बाल्यअवस्थाको जीवनका रमणीय पल/क्षण सम्झँदा मात्र पनि आनन्दको अनुभव गर्ने घिमिरे आफ्नो पहिलो गुरु भीमवहादुर सिंजाली र गोविन्द ढुङ्गेलबाट निकै प्रभावित देखिन्छन् । वि.सं. २०४९ सालमा एस.एल.सी. परीक्षा पास नहुञ्जेलसम्म यिनी गाउँका साथी संगीसँग खेल्दै, घुम्दै, रमाउँदै हुर्किए ।

सानो उमेरमा यिनी मोटो, गोरो र हाँसिलो थिए । त्यसैले यिनलाई बोलाउन, खेलाउन जोसुकै प्रभावित हुन्थे । एकदमै छुकछुके, चञ्चले स्वभावका थिए । चकचके भएकोले यिनी सानोमा धानको ढुकुटीबाट लडेर निधारको देब्रे छेउमा ठूलो घाउ भएको थियो, जुन खत हालपनि उनको निधारमा छँदैछ (आमाबाट प्राप्त जानकारी) ।

२.३ शिक्षादीक्षा तथा स्वाध्यायन

अक्षरारम्भ- घिमिरेको प्रारम्भिक शिक्षा भने हरिवन २ सर्लाही स्थित पुरानो बजारमा आफ्नै घर पाएकको स्कूल टोलमा अवस्थित “महादेव जनता मा.वि.” बाट सुरुवात भएको हो । यसै विद्यालयबाट अक्षरारम्भ गरेका घिमिरेले जीवनको प्रारम्भिक अवस्थामा छरछिमेक, नातागोता, साथीसङ्गीका साथै विद्यालयका शिक्षक

र समाजका बौद्धिक खालका व्यक्तिबाट समेत विविध कुराहरू सिकेका थिए । सानै उमेरदेखि नै जिज्ञासु स्वभाव भएका घिमिरेको बाबु आमाको रेखदेख र नियन्त्रणमा प्रारम्भिक शिक्षाको आरम्भ भयो । उनले जीवनको प्रारम्भिक समयमा जेजति ज्ञान हासिल गरे, त्यसमा बुवाआमाको प्रमुख भूमिका रहेको छ भने दाइ, दिदीको पनि आंशिक भूमिका रहेको देखिन्छ (पिताबाट प्राप्त जानकारी) ।

यसरी जीवनमा शिक्षाको सुरुवात गरेको स्कूल “महादेव जनता माध्यमिक विद्यालय” मा पढेरै उनले कक्षा १ देखि कक्षा १० सम्मको अध्ययन पूरा गरे । त्यसै विद्यालयबाट यिनले २०४९ सालको एस.एल.सी. परीक्षामा सामेल भई दोस्रो श्रेणीमा एस.एल.सी. उत्तीर्ण गरे ।

एस.एल.सी. उत्तीर्ण गरेपछि यिनी उच्च शिक्षाको लागि “चतुर्भुजेश्वर जनता उच्च मा.वि.” सुकेपोखरी सर्लाहीमा दश जोड दुई पढ्नका लागि भर्ना भए । यिनले शिक्षा संकायमा सोही उच्च मा.वि.बाट दश जोड दुई उत्तीर्ण गरेर यिनी वि.सं. २०५२ सालमा सो उच्च मा.वि.को प्रथम समूहको एकजनामात्र सफल विद्यार्थीको रूपमा आफूलाई स्थापित गरी सर्लाही जिल्लाकै इज्जत जोगाउन सफल भएका थिए ।

कार्तिकेय घिमिरेले यसै विद्यालयमा पढेपछि उनी उच्च शिक्षाका लागि भने राजधानी काठमाडौंतिर पसे । काठमाडौंको पुतली सडकमा रहेको ‘काठमाडौं शिक्षा क्याम्पस’ को रात्री कक्षामा पढी यिनले शिक्षा शास्त्रमा बी.एड. द्वितीय श्रेणीमा उत्तीर्ण गरे । बी.एड. पढ्दै गर्दा यिनले कालीमाटी स्थित “ज्वाला मा.वि.”, ‘जिलेट उच्च मा.वि.’ मा पनि पढाउने काम गरे । यसरी बि.एड. पढ्ने क्रममै यिनी “नेपाल बाल संगठन” बाल मन्दिरको “बालक” पत्रिकाको सम्पादकका रूपमा वि.सं. २०५५ सालदेखि काम गर्न थालेर बाल मन्दिरमा यिनले वि.सं. २०६२ असारसम्म काम गरे । यसरी बाल मन्दिरमा कार्यरत रहेर बिताएको सात वर्षको अवधिमा घिमिरेले निकै सक्रिय जीवन बिताए ।

त्यसैबेला उनी विभिन्न विद्यालयहरूको सञ्चालक समितिमा, बाल गृहहरूको सञ्चालक समितिमा लगायत दर्जनौं सामाजिक संघ संस्थाहरूमा समेत संलग्न रहन पुगे ।

कार्तिकेय घिमिरेको सक्रियताका क्रममा पत्रकारितातर्फको सक्रियतालाई अझ बढावा दिदै यिनले वि.सं. २०५६ मा नेपालको पहिलो इन्टरनेट बालपत्रिका “केटाकेटी न्यूज डटकम” को अनलाइन प्रकाशन आरम्भ गरे, जुन नेपालमा नौलो काम थियो । त्यसैले धेरै जस पाए । नेपाली बाल साहित्य र बाल अधिकारको प्रवर्द्धनको लागि समर्पित यस अनलाइन बाल पत्रिकाका बारेमा स्वदेशी तथा विदेशी पत्रपत्रिकाहरूले ज्यादै फराकिलो स्थान ओगट्ने मौका पाए । त्यसैको परिणामस्वरूप घिमिरेले वि.सं. २०६२ सालमा अमेरीकाबाट प्रदान गरिने ‘पिस मिडिया बाल पत्रकारिता पुरस्कार २०६२’ प्राप्त गर्न सफल भए ।

पत्रकारिता क्षेत्रमा उनको सक्रियता बढ्दै गयो र उनले काठमाडौंबाट प्रकाशित हुने “प्रकाश साप्ताहिक”, “नयाँ करेन्ट साप्ताहिक” र “युग संवाद” साप्ताहिकमा पनि काम गरे । “युग संवाद” साप्ताहिकमा त यिनका निकै चर्चित लेखहरू बालसरोकार नामक स्तम्भ अन्तर्गत युगसंवाद नामक पत्रिकामा प्रकाशित भएका छन् । युगसंवाद पत्रिकामा यिनले ‘साहित्यानुभूति’, ‘मान्छेको सरेरोफेरो’ लगायत विविध नामका स्तम्भहरू लेखे । यसै शिलशिलामा पत्रकारिता विषयमै उच्च शिक्षाका लागि कार्तिकेय घिमिरेले काठमाडौंको तीनकुनेमा रहेको “कलेज अफ जर्नालिजम् एण्ड मास कम्यूनिकेसन” बाट पत्रकारिता विषय लिएर आम सञ्चार पत्रकारितामा २०६३ मा स्नातकोत्तर पनि प्रथम श्रेणीमा उत्तीर्ण गरे ।

औपचारिक शिक्षा आर्जनको निमित्त आफ्नो व्यक्तित्वलाई अझ बढी तिखो पार्न घिमिरे स्वाध्यायनमा पनि त्यत्तिकै सक्रिय रहन्छन् । प्रसस्त पुस्तक, पत्रपत्रिका पढ्ने उनको बानी बसेको छ (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) ।

नेपाली, अंग्रेजी र हिन्दी जस्ता फरक फरक भाषामा लेखिएका कथाका किताबहरू यिनी ज्यादै पढ्ने गर्छन् । विशेष गरी नेपाली कथाकारहरूमा रमेश विकल र दिनेश अधिकारीका फुटकर कविताहरू पढ्ने गर्छन् । साथै हान्स क्रिश्चियन एण्डरसनका कथामा यिनको रुचि रहेको छ (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) ।

उनले पढ्ने अन्य किताबहरूमा पत्रकारिता “बालसाहित्य” र विविध सन्दर्भका उत्कृष्ट स्वदेशी तथा विदेशी साहित्यका कृतिहरू हुन्छन् ।

२.४ पारिवारिक स्थिति

कार्तिकेय घिमिरेका पिता चन्द्रनाथ घिमिरे हाल ७५ वर्षका र माता दुर्गादेवी घिमिरे ६७ वर्षकी छन् । हाल उनीहरू दुवैजना सर्लाहीको हरिवन २ मा जेठा छोरा पुरुषोत्तम घिमिरेसँग घरैमा बसोबास गर्दै आएका छन् । घिमिरेका अत्यन्त शिष्ट र सरल माता- पिता नै उनका प्रेरणाका स्रोत हुन् ।

चन्द्रनाथ घिमिरे तथा दुर्गादेवी घिमिरेका जम्मा १० जना सन्तानको जन्म भएको देखिन्छ । यिनीहरूको नाम क्रमशः सुधा चालिसे, सरस्वती गौतम, गायत्री पौड्याल, सावित्री तिमल्सिना, पुरुषोत्तम घिमिरे, शान्ति गौतम, गंगा गौतम, जमुना घिमिरे, कार्तिकेय घिमिरे र शशी घिमिरे रहेको छ । यिनीहरूमध्ये छोरीहरूमा जेठी छोरी सुधा चालिसे, माइली दिदी सरस्वती गौतम र साईली छोरी गायत्री पौड्याल हरिपुर ९ सर्लाहीमा बस्छन् । दाजु पुरुषोत्तम घिमिरे र भाइ शशी घिमिरे हरिवन-२, सर्लाहीमा बसोबास गर्छन् भने अरु दिदीहरूमा सावित्री तिमल्सिना सिराहा लाहानमा, शान्ति गौतम, बाँके, नेपालगञ्जमा, गंगा गौतम हेटौँडामा बस्छन् भने जमुना घिमिरे हाल काठमाडौँको कीर्तिपुरमा बस्छन् । कार्तिकेयको पनि हाल काठमाडौँमा बसोबास रहेको छ (पिताबाट प्राप्त जानकारी) ।

कार्तिकेय घिमिरे चन्द्रनाथ घिमिरे र दुर्गादेवी घिमिरेका माइला छोरा हुन् । उनले पत्रकारिता विषयमा स्नातकोत्तर तहसम्मको अध्ययन गरेका छन् । साहित्यमा

र सामाजिक क्षेत्रमा आफ्नो जीवनलाई समर्पण गरेका घिमिरेले आफूलाई कुशल साहित्यकार र सफल सामाजिक व्यक्तित्वका रूपमा उभ्याएका छन् ।

२.४.१ वैवाहिक जीवन

घिमिरेको विवाह हिन्दू परम्परा अनुसार नै सामान्य ढङ्गबाट वि.सं. २०६३ सालको फागुन महिनाको १३ गते काठमाडौं सिफलका पुरुषोत्तम गौतम र भगवती गौतमकी जेठी छोरी सुभद्रा गौतमसँग भएको थियो । (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) । गौतमले पनि कार्तिकेय घिमिरेसँगै पत्रकारिता विषयमै स्नातकोत्तर प्रथम श्रेणीमा उत्तीर्ण गरेकी थिइन । आफ्नी पत्नीको शिष्ट, सरल एवम् सहयोगी व्यवहारका कारण घिमिरेलाई साहित्य सिर्जनामा थप बल समेत पुगेको छ । दाम्पत्य जीवनमा बाँधिँएको लगभग दुई वर्षपछि उनलाई पुत्रलाभ भयो । (शोधनायककी श्रीमतीबाट प्राप्त जानकारी) । आफ्नो सन्तानको पालन पोषण तथा घर व्यवहार गर्दै आफूलाई साहित्य सिर्जनामा समेत श्रीमतीले सहयोग पुर्याएको घिमिरेको स्वीकारोक्ति रहेको छ (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) ।

२.४.२ सन्तान

कार्तिकेय घिमिरेका सन्तानका रूपमा हालसम्म एकमात्र पुत्रको प्राप्ती भएको छ, जो अहिले दोस्रो वसन्त पार गरी तेस्रो वर्षमा खुट्टा टेक्न पुगेका छन् । उनको नाम नयन जुराएको छ । नयनको जन्म २०६५ साल चैत्र २२ गते काठमाडौंमा भएको हो । (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी)

२.४.३ आर्थिक अवस्था

कार्तिकेय घिमिरेको जन्मभूमि सर्लाहीको हरिवन-२ भए पनि कर्मभूमि भने काठमाडौंलाई बनाएका छन् । उनको बालापनदेखि उच्च मा.वि. सम्मको विद्यार्थी जीवन आफ्नै जन्म भूमिमा बिताए तापनि उच्च शिक्षा हासिल गर्ने सन्दर्भमा काठमाडौं छिरेका घिमिरेको अरु समय काठमाडौंमा नै रहेको छ । आफ्ना पिताको पुख्र्यौली सम्पत्ति पनि कमै भएकोले यिनको बाल्यकाल पनि आर्थिक कठिनाइमा नै

व्यतित भएको हो । हाल भने आफू सक्षम भएर आय आर्जन गर्न सक्ने भएकोले आफ्नो व्यवहारमा सहज भएको उनको भनाइ छ । हाल उनी ललितपुर स्थित मदरहुड केयर नेपाल नामक संस्थामा प्रोजेक्ट को-अर्डिनेटरका रूपमा कार्यरत छन् । साथै यिनी केटाकेटी न्यूज डटकम नेपालको पहिलो अनलाइन बालपत्रिकामा सम्पादकका रूपमा पनि कार्यरत छन् ।

आफ्नो परिवार, जागिर, समाजसेवा, अध्ययन र साहित्य साधनालाई सन्तुलित गर्दै सबै क्षेत्रमा आफ्नो कर्तव्यमा दृढ रहँदै अघि बढिरहेका घिमिरेको हालको आर्थिक अवस्था भने सामान्य रहेको पाइन्छ । उनी बाल साहित्यकार मात्र नभई बालसाहित्य प्रतिष्ठानको केन्द्रिय अध्यक्ष पदमा समेत रहेका छन् (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) ।

२.४.४ साहित्य लेखनको प्रेरणा

सर्लाहीको प्राकृतिक वातावरणमा आफ्नो बाल्यकाल विताएका र घर छोडेर काठमाडौं पसेका घिमिरेलाई साहित्यलेखनमा त्यहाँका विभिन्न सामाजिक, प्राकृतिक, पारिवारिक, सांस्कृतिक पक्षहरूले पनि केही न केही प्रभाव पारेको देखिन्छ । यिनी बाल्यकाल देखि नै भावुक, कल्पनाशील र एकान्तप्रेमी व्यक्ति थिए (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) । जसले गर्दा उनलाई साना तिना घटनाले पनि तुरुन्तै प्रभाव पार्ने गर्दथ्यो । उनको परिवारमा प्रेरणाको स्रोत ठूला बुवा पं. सोमनाथ घिमिरे तथा रोचक, रघु, केशव घिमिरे जस्ता दाजुहरू साहित्यानुरागी भएकोले गर्दा पनि उनलाई साहित्य लेखनमा प्रेरणा मिलेको हो (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) । विद्यार्थी जीवनदेखि नै विविध विधासँग सम्बन्धित साहित्यिक कृतिहरूको स्वाध्ययनमै रमाउन चाहने घिमिरेले रमेश विकल, दिनेश अधिकारीका साथै हान्स क्रिश्चियन एन्डरसनका कथामा विशेष रुची राख्नुका साथै अन्य धेरै साहित्यिक कृतिहरूको अध्ययन यिनी गर्दथे । घिमिरेले हिन्दी र अंग्रेजी साहित्य र साहित्यकारका बारेमा समेत अध्ययन गरेकोले यिनलाई साहित्य सिर्जनामा थप हौसला मिलेको हो ।

पछिल्लो समयमा यिनले पाठकबाट पाएको प्रोत्साहन र विभिन्न संघ संस्थाबाट प्राप्त सम्मानले पनि घिमिरेलाई साहित्य लेखनमा थप उर्जा दिएको छ । आफ्नै मनभित्र अन्तर्निहित साहित्यिक बीजाङ्कुर प्रस्फुटन पनि साहित्य लेखनको स्रोत हो (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) ।

२.४.५ साहित्य लेखनको आरम्भ र विकास

घिमिरेको साहित्य लेखनको शुभारम्भ बाल्यकालदेखि नै भएको देखिन्छ । यिनको साहित्यिक यात्राको प्रकाशन आरम्भ कविता विधाबाट भएको हो । वि.सं. २०४९ सालमा सर्लाही जिल्ला स्तरीय कविता प्रतियोगितामा जिल्ला रेडक्रस सोसाइटीले आयोजना गरेको कविता प्रतियोगितामा घिमिरेले “कर्तव्य” शीर्षकको कविताबाट प्रथम पुरस्कार नगद सहित जितेका थिए । यसरी कविता लेखनबाट शुरु भएको यिनको लेखन कार्यले निरन्तरता पाएको हो र हाल मूलतः कथाकारको रूपमा मौलाएको पाइन्छ । फलतः यिनी बालसाहित्यमा पनि बालकथा लेखनमै समर्पित रहे भने कथा विधा यिनको प्रिय रह्यो ।

लेखन कार्यलाई विस्तार गर्ने क्रममा वि.सं. २०५४ को वैशाख महिनाको ‘मधुपर्क’ (मासिक) साहित्यिक पत्रिकामा “भोकबन्द” शीर्षकको लघुकथा नै घिमिरेको राष्ट्रिय स्तरको पत्रिकामा प्रकाशित प्रथम कथा हो । यसअघि २०५२-५३ तिर उनका केही कथाहरू ‘नयाँ करेन्ट’ (साप्ताहिक) र ‘प्रकाश’ (साप्ताहिक) मा पनि छापिएका देखिन्छन् । तर हाल ती अनुपलब्ध छन् ।

सानै उमेरदेखि साहित्य सिर्जनामा लागेका घिमिरेले कविताबाट साहित्य क्षेत्रमा प्रवेश गरे पनि हाल आएर उनले कथा, उपन्यास आदि विधामा कलम चलाएको छ । उनका विभिन्न समयका फुटकर रचनाहरू नै हाल पुस्तकाकार कृतिमा समाविष्ट भई प्रकाशित भएका छन् । उनका हालसम्म पुस्तकाकार रूपमा प्रकाशित भएका कृतिहरू निम्न रहेका छन्—

बालकथा सङ्ग्रहहरूमा, 'बुद्धिमान छोरी', 'परिको कल्पना' (कथा सङ्ग्रह) 'मेरी सानी राधा', 'फुच्चे वन्यो राजा', 'भ्यागुताको प्रजातन्त्र', 'फेयरज इम्याजिनेसन', 'बाल दिवस', 'निर्दोष हत्यारा', 'छिः कस्तो नराम्रो हिरो', 'जादुको कथा', 'जादुको टोपी', 'फर्सी बहादुरको कथा', 'केवुलकारको कथा', 'डस्टर उड्यो', 'तिम्रो चौकी भत्काइदिन्छु', 'पिरिरीको देश', 'बादलको देश', 'राम र श्याम दुवै बेस्सरी रोए', 'हनुमानले सूर्य निले' जस्ता बालकथा सङ्ग्रहहरू छन् भने उनले आफ्नो लेखन कार्यलाई विस्तार गर्ने क्रममा हालसम्म 'अचम्मको देश', 'डरलाग्दो राक्षसको खोजी' र 'भूतराज' जस्ता तीनवटा बाल उपन्यासको समेत प्रकाशन भएको पाइन्छ ।

२.४.६ स्वभाव

मान्छेको रुचिले उसको व्यक्तित्व निर्धारण गर्दछ । घिमिरेमा पनि आफ्नै पाराको स्वभाव रहेको हो । उनी बाल्यकाल देखि नै जिज्ञासु स्वभावका थिए र चकचके पनि त्यत्तिकै थिए । जुनसुकै विषयको बारेमा पनि जान्न खोज्ने खालको उनको स्वभाव थियो । सानै देखि जो कोहीसँग पनि ज्यादै कम बोल्ने गर्दथे । घिमिरे आफ्ना साथीहरूसँग मिलनसार थिए । सबैसँग मिलेर अध्ययन गर्ने उनको स्वभाव थियो तर सबैसँग मिलेर बसे तापनि दबिएर भने उनी बस्न सक्दैनथे र कसैलाई सिधै प्रतिकार गर्न पनि सक्दैनथे बरु साथीहरूसँग लामो समयसम्मको सङ्गत कम हुन्थ्यो । मानवीय व्यवहार अंगाल्ने घिमिरे समाजमा समानताको भावना राख्छन् । आफूले पढेको कृतिहरू अरुले पनि पढ्न सकून भन्ने इच्छा राख्दै साथी सङ्गतीलाई खोजी खोजी कृतिहरू दिने स्वभाव उनको अहिले पनि रहेको छ । व्यक्तिगत स्वार्थभन्दा माथि उठेर समाजका लागि केही काम गर्ने जस्ता प्रवृत्ति उनमा पाइन्छन् ।

२.४.७ रुचि

कार्तिकेय घिमिरेको रुचिको कुरा गर्दा उनी विद्यार्थी हुँदा चलचित्रमा धेरै रुचि राख्थे । साथै आफ्ना सहपाठी साथीहरूसँग गफ गर्ने, कुनै कथा, कविता सुनाउने, मौका परे आफू पनि सुन्ने जस्ता कुराहरूमा घिमिरेलाई खुबै रुचि रहेको पाइन्छ । विद्यार्थी जीवनमा यिनी फुटबल खेल्न खुबै मन पराउँथे । फुटबल खेल्ने कुरामा उनी निपूण पनि थिए । पटक पटक पुरस्कार पनि पाएका छन् । दौडमा पनि त्यत्तिकै ख्याति कमाएका छन् । प्रतियोगितामा सधैं विजयी हुन्थे । देश तथा विदेशका विभिन्न ठाउँमा घुम्न पनि घिमिरे त्यत्तिकै रुचाउँथे । आफू घुमेका ठाउँको बारेमा साथीहरूसँग वर्णन गर्दा उनलाई खुबै रमाइलो लाग्थ्यो । मूल रूपमा अध्ययन गर्ने साहित्य लेख्ने, नयाँ ठाउँको भ्रमण गर्ने, सामाजिक सेवामा जीवन विताउने आदि उनका रुचिका विषय हुन् ।

२.५ भ्रमण

कार्तिकेय घिमिरे सर्लाहीको हरिवनमा जन्मेर हाल काठमाडौँमा बसोबास गरिरहेका छन् । उनले विभिन्न सिलसिलामा देशका विभिन्न ठाउँको भ्रमण गरेका छन् । भ्रमण गर्ने क्रममा उनले मेची अञ्चलको इलाम, भ्रुवा, हुँदै मोरङ, सुनसरी, सिराहा, रौतहट, सर्लाही, चितवन, मकवानपुर, नवलपरासी, रूपन्देही, धादिङ, दाङ, सुर्खेत, बाँके, लमजुङ, तनहुँ, लगायत पोखरा, विराटनगर, इटहरी जस्ता सहरहरूको भ्रमण गरेका छन् ।

यसैगरी घिमिरेले भारतको कलकत्ता, उत्तरप्रदेशको भारखण्ड जस्ता स्थानको भ्रमण गरेका छन् । बालसाहित्यिक कार्यक्रमको सिलसिलामा नै उक्त स्थानहरूको भ्रमण गरेको उनको भनाइ छ (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) ।

जीवनको विशेष घटना

सामान्यतया वैयक्तिक जीवनमा विभिन्न घटनाहरू आइपुग्छन् । जीवनमा घटेका सानातिना घटनालाई विशेष घटना भनिदैन । जुन घटनाले व्यक्तित्व विकासमा प्रत्यक्ष प्रभाव पारेको हुन्छ, त्यस्ता घटनालाई विशेष घटना भनिन्छ ।

कार्तिकेय घिमिरेको एकदमै खुशीको क्षण २०६४ मा राष्ट्रिय बालहितकारी पुरस्कार ग्रहण गर्दाको क्षण भएको उनी बताउँछन् र दुःखको दिन उनका श्रद्धेय दाजु डा.केशव घिमिरेको २०६६ साउन २२ गते दुःखद निधन भएको दिनलाई लिएका छन् । त्यस्तै केही वर्ष अघि ठूलो बुवा पं. सोमनाथ घिमिरे पनि आफूले छोडेर गएको १ घण्टा भित्रै वितेको समयमा धेरै नै दुःख लागेको र त्यो क्षण सम्झदा अहिले पनि दुःख लाग्छ भन्ने घिमिरेको भनाइ छ (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) ।

२.६ सम्मान तथा पुरस्कार

असल कार्य गर्ने मानिसलाई त्यस्ता कार्यतर्फ अभू सक्रिय बनाउनका लागि सम्मान तथा पुरस्कार दिने गरिन्छ । यस किसिमका पुरस्कारले व्यक्तिमा हौसला प्रदान गरी उसलाई अभू बढी लगनशील बनाउँछ । कलेज स्तरको अध्ययन संगसंगै घिमिरे विभिन्न संघ, संस्थामा आवद्ध भए । लेखन कार्यमा पनि त्यत्तिकै अग्रसर भए । उनले विभिन्न संघ-संस्था तथा विभिन्न क्षेत्रबाट पाएका महत्त्वपूर्ण पुरस्कार तथा सम्मान निम्न अनुसार छन्—

-) पिस मिडिया बालपत्रकारिता पुरस्कार - २०६२ ।
-) जमर्को युवा समूह- युवा सम्मान २०६३ ।
-) बालहितकारी पुरस्कार, २०६४ ।
-) पारिजात बाल साहित्य विशेष सम्मान, २०६५ ।
-) पर्वत साहित्य समाज आभार पत्र - २०६५ ।

१) नुरगंगा राष्ट्रिय प्रतिभा पुरस्कार, २०६६ ।

२) नेपाल सरकार राष्ट्रिय बाल दिवस मूल समारोह समिति कदरपत्र - २०६६ ।

यस्ता विभिन्न क्षेत्रबाट समय समयमा प्राप्त पुरस्कार वा सम्मानले उनी उत्साहित भएका छन् । उनी जति पुरस्कृत हुँदै जान्छन् त्यति हौसला बढेको अनुभूति हुन्छ भन्ने उनको भनाइ छ (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) ।

२.७ जीवनदर्शन

प्रत्येक मानिसमा जीवन सम्बन्धी भिन्दा-भिन्दै मान्यता रहेको पाइन्छ । मान्छे विवेकशील प्राणी भइकन मरणशील पनि छ, त्यसैले आफूले पाएको छोटो जीवनलाई पनि बुद्धिमान मानिसले सार्थक बनाउन सक्छ । घिमिरेले संघर्षशील जीवनमा थुप्रै उकाली-ओराली, उतार-चढाव, आँसु-हाँसो भोगेका छन् । जीवन के हो भन्ने सन्दर्भमा उनको भनाइ यस्तो छ— “जीवन आगाका लप्काहरूबीचको संघर्षपूर्ण यात्रा हो । यो द्वन्द्वपूर्ण परिवेशमा काठमाडौंको जीवन जिउन युद्ध मैदानमा होमिएको तरबार वाज खेलाडीलाई शत्रुबाट जोगिएर कसरी उसलाई परास्त गर्ने भन्ने जत्तिकै चुनौतीपूर्ण छ ।”

वास्तवमा जीवन आफैँमा एउटा पाठशाला हो । पाठशालामा नसिकेका षडयन्त्रका तानामानाहरू बुन्दै पनि यो जीवन जिउनु छ । त्यसैले कहिले काँही मलाई यो जीवन नाटक हो जस्तो पनि लाग्छ । जसरी एउटा नाटककारले आफूलाई मन नलागी नलागी पनि निर्देशकको इशारामा अभिनयमा डुबेर रंगमञ्चमा प्रस्तुत हुनुपर्छ त्यसैगरी यही जीवनको निर्देशनमा निर्देशित हुँदै मान्छेले जीवनमा गर्नु हुने नहुने सबैथोक गर्नुपर्छ । जब किन यसो गर्ने भन्ने प्रश्न आउँछ तब मान्छेको जवाफ जिउनका लागि भन्ने आउँछ ।

घिमिरे भन्छन्— “कहिलेकाहीं मलाई यो जीवन एउटा लामो कारावास, जेल, कैद हो कि जस्तो पनि लाग्छ । यदि यो जीवनरूपि दवाव र यसका सीमा, परिधि र

बन्धन नहुँदो हो त म कति उन्मुक्त भएर लेख्ने थिएँ होला । कस्ता कस्ता मान्छेले अलौकिक आनन्द पाउने कुराहरू लेख्ने थिए होला । तर मसँग यो जीवन छ । त्यसैले मैले पहिला यसलाई अगाडि बढाउनु छ । यो सँग अवयव भएर गाँसिएका लाई पनि जीवन दिनु छ ।

२.८ निष्कर्ष

निष्कर्षमा मलाई जीवन एउटा बन्धन एउटा चौघेरा र एउटा बन्द बाकस हो जस्तो लाग्छ । तर जीवन एउटा बलिरहेको दियोजस्तो भएर आफू पनि बल्ने र अरुलाई पनि सल्काउन सक्ने हुनुपर्दछ भन्ने घिमिरेको मान्यता छ । घिमिरेको यो विचारले उनको जीवनमा मेल खाएको देखिन्छ । यसरी जीवनलाई बन्द बाकस मान्ने कार्तिकेय घिमिरे प्रगतिवादी बालकथाकारका रूपमा स्थापित भएका छन् भने उनको जीवन साहित्याकाशमा चम्किएको र अरुलाई पनि चम्काउने प्रयत्न गरेको पाइन्छ ।

तेस्रो परिच्छेद

कार्तिकेय घिमिरेको व्यक्तित्व

बालसाहित्यकार कार्तिकेय घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृत्तित्वको अध्ययनमा केन्द्रित यस शोधकार्यको अधिल्लो परिच्छेदमा उनको जीवन पक्षको समालोचनात्मक अध्ययन गरिसकिएको हुनाले यस परिच्छेदलाई घिमिरेको व्यक्तित्वका विविध पाटाहरूको सर्वेक्षणमा केन्द्रित गरिएको छ ।

व्यक्तिको जीवनका विभिन्न पक्षले व्यक्तित्वको निर्माण गर्दछ । व्यक्तित्वको अर्थ मानसिक प्रक्रियामा एक रूपता वा अनुरूपताको निर्माण हो । एकरूपता भन्नाले सधैं एकै किसिमको काम मात्र गर्नु नभई परिवेश अनुसारको एक रूपता भन्ने बुझिन्छ । वास्तवमा व्यक्तित्वको अभिप्रायः आफ्नो आन्तरिक स्वरूपलाई दृढ गराउनु पनि हो । प्रत्येक परिवर्तित स्थितिमा मानिसले आफ्नो प्रतिभाको स्पष्ट र गहन छाप छोड्न सक्नु पर्छ । यस अर्थमा व्यक्तित्वका अर्थले परिवर्तनशीलता भन्ने नभई प्रतिकूल स्थितिको अनुकूल चलन सक्ने त्यो शक्ति सत्ता हो, जसले मानिसलाई प्रत्येक क्षणमा आफ्नो दृष्टिकोण देखाउन सहयोग गर्छ, भन्ने बुझाउँछ । परिस्थिति अनुकूल चलन सक्ने र प्रत्येक क्षणमा नवीन दृष्टिकोण प्रस्तुत गर्न सक्ने व्यक्ति भित्रको प्रतिभा नै व्यक्तित्व हो (ढकाल, २०६५:) ।

३.१ व्यक्तित्वका विभिन्न पाटाहरू

व्यक्तित्व निर्माणमा कुनै पनि मानिसका जीवन भोगाइमा आउने विविध घटना, जीवनका चाप-प्रतिचाप, आरोह-अवरोह, घात-प्रतिघात, क्रिया-प्रतिक्रिया, द्वन्द्व-प्रतिद्वन्द्व, मोड-प्रतिमोडहरूले प्रमुख भूमिका खेलेको हुन्छ ।

यसैगरी ऊ बाँचेको परिवेश, पारिवारिक पृष्ठभूमि, सामाजिक सांस्कृतिक रुचि, पेशा, शिक्षादीक्षा आदिले पनि व्यक्तित्व निर्माणमा उल्लेखनीय सहयोग पुऱ्याएको हुन्छ । यी परिवेशबाट निर्मित व्यक्तिको व्यक्तित्वलाई निजी र सार्वजनिक गरी दुई भागमा बाँडेर हेर्न सकिन्छ । व्यक्तिका निजी व्यवहारसित सम्बद्ध कुरालाई निजी व्यक्तित्व भनिन्छ र त्यसका पनि आन्तरिक र बाह्य गरी दुई उपवर्ग रहेका हुन्छन् । यसैगरी सार्वजनिक व्यक्तित्व भन्नाले समाज अनुरूप चलेर समाजका लागि विभिन्न कार्य गर्नु भन्ने बुझिन्छ । साहित्यकारका सन्दर्भमा भने सार्वजनिक व्यक्तित्वलाई साहित्यिक र साहित्येत्तर व्यक्तित्व जस्ता दुई वर्गमा विभाजन गरी हेर्न सकिन्छ । साहित्यिक व्यक्तित्वकै पनि स्रष्टा व्यक्तित्व र द्रष्टा व्यक्तित्व गरी दुई उपकोटी देखाउन सकिन्छ । स्रष्टाभित्र सिर्जना गरिएका साहित्यका विभिन्न विधागत अवस्था देखा पर्छन् भने द्रष्टाभित्र समालोचना, समीक्षा, सम्पादनजस्ता कुरा पर्दछन् । साहित्यसँग सम्बद्ध नरही समाजका अन्य विविध पक्षहरूमा संलग्न रही गरेका यावत् कार्यहरूलाई नै साहित्येत्तर व्यक्तित्वभित्र राखेर हेरिन्छ ।

कार्तिकेय घिमिरे नेपाली साहित्यका एक सर्जक व्यक्तित्व हुन् । वि.सं. २०५३ देखि साहित्यिक क्षेत्रमा संलग्न रहेका घिमिरे उच्च शिक्षाको अध्ययन पश्चात् विभिन्न बाल साहित्य संगठनसँग आवद्ध छन् । यसबाट यिनको बहुमुखी प्रतिभा र बहुआयामिक व्यक्तित्वको निर्माण हुन पुगेको छ । साहित्य भित्र कविता, कथा, बालसाहित्य, उपन्यास जस्ता विधामा यिनले कलम चलाएको देखिन्छ भने विभिन्न सामाजिक संघ-संस्थामा संलग्न रहेर पनि आफ्नो व्यक्तित्व उच्च बनाएको पाइन्छ । उनका निजी (आन्तरिक तथा बाह्य) व्यक्तित्व र सार्वजनिक व्यक्तित्वका विभिन्न पक्षहरूबारे तल प्रस्तुत गरिएको छ :

३.१.१ निजी आन्तरिक तथा बाह्य व्यक्तित्व

कार्तिकेय घिमिरेको आन्तरिक व्यक्तित्व केलाउँदै जाँदा शारीरिक हिसावले यिनी ५ फिट ९ इन्च उचाई भएका, गहुँ गोरो वर्णका, बाटुलो अनुहार परेका

घिमिरेको शारीरिक व्यक्तित्व आकर्षक देखिन्छ । यिनको रगत समूह 'बी' पोजेटिभ हो भने वजन हाल ८३ के.जी. रहेको छ । साथीहरूसँग कम बोल्ने, कुनै पनि कुरा सुनेर राम्रोसँग बुझेपछि मात्र तर्क दिने, जहिलेसुकै मुस्कुराइ रहने स्वभावले यिनी चिनिन्छन् ।

वास्तवमा घिमिरे अन्तर्मुखी स्वभावका छन् उनी भट्टै कसैलाई साथी बनाइहाल्न सक्दैनन् । उनी आफ्नो कुरागर्न भन्दा अरुका कुरा सुन्न मै बढी मन पराउँछन् । यिनी थोरै मिलनसार साथीहरूका सामुमा रमाउने स्वभावका देखिन्छन् । यिनका धेरै साथीहरू विदेशिएको वर्तमान अवस्थामा यिनी नयाँ साथीहरू बनाउनुभन्दा लेखन व्यवसायमै व्यस्त देखिन्छन् । उनी कसैको टीका टिप्पणी र कुरा काट्ने प्रवृत्तिबाट धेरै टाढा छन् । गल्ती पत्ता लगाउने मान्छे धेरै हुन्छन् तर राम्रो काम गर्ने मान्छे कमै हुन्छन् भन्ने कुरामा उनी पूर्ण रूपमा विश्वस्त छन् (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) । उनी भन्छन्

– 'साहित्य लेखन एउटा गम्भीर विधा हो यसमा सर्जक आफैले इमान्दार भएर लेख्ने प्रयास गर्नुपर्छ ।

पहिरनको सवालमा कुरागर्दा घिमिरेलाई प्रायः कट्टराइजको पैन्ट लगाउन मनपर्छ साथै मौसम अनुसार सर्ट र ज्याकेट लगाउन मन पराउँछन् । कपडाका रङ्गहरूमा सेतो, निलो, खैरो, गाढा रङ्गका कपडा मन पराउँछन् भने जुत्तामा छाला रंगको जुत्ता बढी मन पराउँछन् ।

फुर्सदको समयमा काठमाडौँ सहर बाहिरका मनोरम प्राकृतिक दृश्य भएका ठाउँहरूमा साथीहरूसँग घुम्न जान यिनी मनपराउँछन् । कहिलेकाँही त्यसरी जाने गरेको र त्यसबाट आनन्द लिने गरेको उनी बताउँछन् । यसरी घुम्ने क्रममा नयाँ ठाउँ, नयाँ मान्छेसँगको कुराकानी जस्ता कुराले उनको लेखन शैलीमा ऊर्जा थपेको उनको भनाई रहेको छ । बालसाहित्यको सिर्जना गर्ने क्रममा उनले हालसम्म चौबिसभन्दा बढी जिल्लाका बालबालिकासम्म गई बालकथा प्रचार गरेका छन् ।

प्रतिष्ठानकै पहलमा कार्तिकेय घिमिरे बालकथा वाचन अभियान २०६४, २०६५ र २०६६ मा घिमिरे हालसम्म सक्रिय रहेका छन् ।

यिनी बालककाल देखि नै स्वस्थ र मोटाघाटा रहेकाले यिनको शारीरिक व्यक्तित्व र मानसिक व्यक्तित्व दुवै सफल देखिन्छ । आफ्नो क्षेत्रप्रति निकै समर्पित रहन चाहने स्वभावका कारण यिनी सधैं व्यस्त हुन्छन् । अहिले यिनी मूलतः अनलाइन पत्रकारिता, बालसाहित्य लेखन र बाल पत्रकारिताका क्षेत्रमा सक्रिय छन् । हाल 'साइबर जर्नालिष्ट नेपाल'का केन्द्रीय अध्यक्ष, बालबालिकाको निम्ति कार्यरत 'संचारकर्मी समूह'का अध्यक्ष, 'केटाकेटी नेपाल'का अध्यक्ष लगायत थुप्रै संघ संस्थाहरूमा संलग्न रहेर व्यस्त देखिन्छन् । म बाल साहित्य लेखेर नै आफ्नो परिचय स्थापित गर्न चाहन्छु भन्ने अठोट लिएका घिमिरे लेखक भएरै केही गरौं भन्ने भावना राख्छन् । अरु मिहिनेती लेखक र पत्रकारहरूको खुलेर प्रशंसा गर्ने यिनी आफ्नो प्रशंसा सुन्नमा पनि चासो राख्छन् ।

यिनी भन्छन्— “हरेक पसिना बगाउने मिहिनेतीहरूको प्रशंसा गर्नुपर्छ, प्रशंसाले नै थप काम गर्ने ऊर्जा मिल्दछ ।”

आफ्ना रचना पढेर र गतिविधिमा सरिक भएर बौद्धिक टिप्पणी गर्नेलाई मन पराउने घिमिरे चाकरीको लागि रचना नै नपढी, गतिविधिमा सरिक नै नभई समाचार पढेको भरमा अपाङ्ग टिप्पणी गर्न खोज्नेलाई भने पटककै मन पराउँदैनन् ।

वास्तवमा बालबालिकाहरूलाई पनि तपाईं, हजुर भनेर आफ्नो रचना सुनाउने र उनीहरूको कुरा सुन्ने तथा रमाइलो ठट्टा गरिदिने बानीका कारण घिमिरे बालबालिका सामु एउटा प्रिय व्यक्तित्व बोकेका साहित्यकार बनेका छन् ।

३.१.२ सार्वजनिक व्यक्तित्व

मानिस एउटा सामाजिक प्राणी भएकोले ऊ समाजबाट अलगिएर बस्न सक्दैन । समाज अनुरूप चलेर समाजले थाहा पाई वा नपाई एक नयाँ रूप दिने असाधारण व्यक्तित्व नै सार्वजनिक व्यक्तित्व हो । समाजसँगको व्यक्तिको व्यवहारले

नै सार्वजनिक व्यक्तित्वको निर्माण गर्छ । व्यक्तिले समाजलाई जुन प्रभाव र प्रेरणा दिन्छ त्यही नै सार्वजनिक व्यक्तित्वभित्र पर्दछ ।

कार्तिकेय घिमिरेको ३४ वर्षको उमेरसम्म आइपुग्दा विभिन्न संघ संस्थासँग आवद्ध भएर समाजमा धेरै काम गरिसकेका छन् भने धेरैमा हाल आवद्ध छन् । समाजको समुन्नत भविष्यको कल्पना अनुरूप समाजलाई साहित्यका माध्यमबाट धेरै कुरा दिएका हुनाले उनको सार्वजनिक व्यक्तित्वभित्र देखिने महत्त्वपूर्ण पक्षलाई साहित्यिक व्यक्तित्वभित्र राखेर हेर्न सकिन्छ ।

३.१.३ साहित्यकार व्यक्तित्व

साहित्यकार रूपमा कार्तिकेय घिमिरेको विशेष योगदान आधुनिक नेपाली बालकथा, उपन्यास र वयस्कहरूका लागि कथा र कविताका फाँटमा फैलिएको छ ।

साहित्यकार व्यक्तित्वका प्रमुख दुई पाटाहरू स्पष्ट व्यक्तित्व र द्रष्टा व्यक्तित्वको कुरा गर्दा घिमिरे यी दुबै व्यक्तित्वका धनी देखिन्छन् । किनकी यिनी आफू पनि साहित्य लेख्छन् र सम्पूर्ण बालबालिकाहरूलाई पनि साहित्य लेखनतर्फ जागरुक गराउन विभिन्न सृजनात्मक लेखन कार्यशालाहरू सञ्चालन गर्दै हिँड्छन् ।

यिनको साहित्यिक यात्राको प्रकाशन आरम्भ कविता विधाबाट भएको हो । वि.सं. २०४९ सालमा सर्लाही जिल्ला स्तरीय कविता प्रतियोगितामा जिल्ला रेडक्रस सोसाइटीले आयोजना गरेको कार्यक्रममा यिनले 'कर्तव्य' शीर्षकको कविताबाट प्रथम पुरस्कार नगद राशिसहित जितेका थिए ।

यसरी कविता लेखनबाट शुरु भएको यिनको कवि व्यक्तित्व कथाकारका रूपमा बढी मौलाएको पाइन्छ । फलतः यिनी बालसाहित्यमा पनि बालकथा लेखनमै समर्पित रहे भने कथा विधा यिनको प्रिय रह्यो । जसले गर्दा 'निर्दोष हत्यारा' जस्ता कथा सङ्ग्रहका कृतिहरू पनि प्रकाशित हुन पुगेका हुन् ।

३.१.३.१ कथाकार व्यक्तित्व

नेपाली साहित्यका विविध विधामा कलम चलाएका कार्तिकेय घिमिरेले कथाका क्षेत्रमा आफ्नो लेखनलाई ज्यादै सशक्त ढङ्गले उभ्याएका छन् । यिनको बालकथा यात्रा वि.सं. २०५३ सालबाटै शुरु भएको हो । यिनले आफ्ना कथाहरूमा नैतिक ज्ञान, सामाजिक यथार्थता, विसङ्गति विरुद्धको ज्ञान, वातावरण संरक्षण आदिलाई विषयवस्तु बनाएका छन् । घिमिरेका कथाहरूमा सामाजिक यथार्थलाई अवलम्बन गर्ने काम भएको छ । यिनका कथाहरू ज्यादै मनोरञ्जनपूर्ण छन् । भाषाशैलीको सरल र सहज प्रयोग भएको छ ।

वास्तवमा वि.सं. २०५३ देखि यता हालसम्म घिमिरेले प्रशस्त कथाहरू सिर्जना गर्दै आएका छन् । उनको पछिल्लो कथा 'तन्नेरी डटकम' 'मासिक' पत्रिकाको पुष-माघ २०६५ अङ्कमा 'रक्तरञ्जित वटुवा' र 'जानकी नगर' शीर्षकमा प्रकाशित भएको छ । यस कथाले तराईमा सिर्जित द्वन्द्वको सजीव चित्रण गरेको छ, साथै कथाको प्रस्तुती एकदमै चित्राकर्षण र पठनीय रहेको छ । हुन त घिमिरेले वि.सं. २०४९ देखि नै कथाहरू लेख्न थालेका हुन् । उनी वि.सं. २०५३ मा काठमाडौं छिरेपछि मात्र उनका रचना छापिन थाले । यिनले वि.सं. २०६१ कार्तिकमा गएर मात्र 'निर्दोष हत्यारा' नामक आफ्नो कृति प्रकाशित गरे जो उनको पहिलो पुस्तकाकार कृति हो । कथा विधाको उनको यो कृति हालसम्मकै पहिलो र अन्तिम कृति हो । यस कृतिमा उनका १५ वटा कथाहरू रहेका छन् जुन निम्न शीर्षकमा छन्— भोक, लिना, मौन चित्कार, निर्दोष हत्यारा, उनको ओठमा नफापेको मुस्कान, फूलमती र बाढी, भ्वापड, भागिलाल, दर्शन, भ्यालेन्टाइन डे, उनी मेरी हुन् आदि ।

यस सङ्ग्रहका कथाहरू माथि टिप्पणी गर्दै नेपाली उपन्यास साहित्यका हस्ति वरिष्ठ उपन्यासकार डायमन शमशेर राणा भन्छन्— 'कार्तिकेयद्वारा लिखित कथाहरू मनका कथाहरू हुन् । मनका कथाहरू नै बढी हृदयस्पर्शी हुन्छन् भन्ने मलाई

लागेको छ । कथामा घिमिरेले निकै राम्रोसँग पात्रगत मनोवेगलाई प्रस्तुत गरेका छन् । उनका कथानकको बहाबलाई पनि तारिफ गर्नुपर्ने हुन्छ' ।

आफ्नो कथा लेखनको उद्देश्य र पृष्ठभूमिका सन्दर्भमा लेखक घिमिरे भन्छन्— 'मेरा कथाहरू समाजका विविध पाटाहरू हुन् । जसलाई मैले बाँच्ने सन्दर्भमा विविध कोणबाट भोग्ने र महसुस गर्ने जमर्को गरेको छु । जुन मेरो माध्यमबाटै समाज र समग्र मान्छेको सेरोफेरोमा उनिन पुगेको मैले महसुस गरेको छु' (घिमिरे, २०६१) यिनै आधारमा घिमिरेलाई एक सफल कथाकार व्यक्तित्वका रूपमा चिनाउन सकिन्छ ।

३.१.३.२ बाल साहित्यकार व्यक्तित्व

कार्तिकेय घिमिरेको साहित्यिक व्यक्तित्वको अर्को मुख्य पाटो बाल साहित्य हो । उनको व्यावहारिक जीवन सादा जीवन र उच्च विचारको ज्वलन्त नमूना बनेको छ । सरल स्वभाव र मिलनसार प्रवृत्तिका घिमिरे बालबालिका बीच पनि त्यत्तिकै रमाउँछन् र उनीसित केटाकेटीहरू पनि भुम्मिन्छन् । बालबालिकाहरूलाई छक्क पारेर बोल्नु र उनीहरूलाई आकर्षित गर्न सक्ने व्यक्तित्वका रूपमा घिमिरेलाई पाउन सकिन्छ ।

वि.सं. २०५५ मा 'बालक' पत्रिकाको सम्पादकमा रही कार्यभार सम्हाल्न शुरु गरेदेखि यिनका बालकथाहरू 'बालक' पत्रिका लगायतक विभिन्न पत्रिकाहरूमा छापिन थालेका हुन् ।

घिमिरेका कविताबाट म पहिलो पटक नै प्रभावित भएको थिएँ । उनको बालकथा सङ्ग्रहले मलाई थप पुष्टि दिएको छ कि उनी कवि मात्र होइनन् सफल कथाकार र उपन्यासकारका प्रवल सम्भावना बोकेका युवा हुन् (घिमिरे, २०५६) ।

संख्यात्मक दृष्टिकोणले उनको बाल साहित्य क्षेत्र उन्नतशील रहेको छ । बालकथामा समावेश भएका चित्रहरूले कथालाई आकर्षित बनाएका छन् भने

सामान्य जीवनमा नहुने भूत, प्रेत, जादू अन्तर्धान जस्ता विषयले बालबालिकाहरूलाई थप मनोरञ्जन प्रदान गरेका छन् ।

बालसाहित्य साधक कार्तिकेय घिमिरेले बालकथाका संगालाहरू थुप्रै निकालेका छन् । उक्त संगालाहरूको नामावली माथि नै समावेश गरिएकोले यहाँ राख्न आवश्यक देखिएन ।

३.१.३.३ कवि व्यक्तित्व

कार्तिकेय घिमिरेको साहित्यिक यात्राको सोह्रवर्ष लामो अवधिमा वि.सं. २०५३ कार्तिक-मङ्सिर अंकको 'रचना' पत्रिकामा "कथा एउटा जीवनको" शीर्षक कविता प्रकाशन गरी कविका रूपमा अगाडि आएका घिमिरेको पहिलो कविता 'कर्तव्य' कविता हो । जसले सर्लाही जिल्ला अन्तर मा.वि. स्तरीय रेडक्रस कविता प्रतियोगिता वि.सं. २०४९ मा प्रथम स्थान हासिल गरेको थियो ।

फुटकर रूपमा विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा सय भन्दा बढी कविताहरू प्रकाशित गरिसकेका घिमिरेको सङ्ग्रहका रूपमा भने एउटा मात्र कविता सङ्ग्रह प्रकाशित भएको छ । वि.सं. २०५६ साल साउन महिनामा उनको 'मुर्दालाई दुख्दैन' नामक कविता सङ्ग्रह प्रकाशित भएको थियो । यसमा उनका १४ वटा कविताहरू रहेका छन् । जसमा- 'बादलको धर्ती चाहन्छु', 'एक टुक्रा सूर्य', 'आजको प्रजातन्त्र', 'मुर्दालाई दुख्दैन', 'एउटा दक्षिणकाली', 'लाहूर', 'सपना र यथार्थ', 'शान्ति केवल निन्द्रामा', 'म भित्रको साँढे', 'भक्तराजहरूको भविष्य', 'विष्फोटको प्रतीक्षामा छ मेरो देश', 'शहीद' आदि शीर्षकका विविध कविताहरू रहेका छन् ।

घिमिरेका कवितामा शब्द र भावको संयोजन गर्ने कला बेजोड रहेको कुरा वरिष्ठ कवि दिनेश अधिकारी स्वीकार्छन् । उनी भन्छन्- 'कार्तिकेयले आफ्नै रुचि अनुसार कविताको नाममा शब्द र भावना पकाउनु भएको छ र पनि हामीले भोगिरहेको परिवेश तथा सामाजिक अवस्थालाई कवितामा समेटेको छ ।

आफूभित्रको असन्तुष्टिलाई धान, चुटेभै चुट्ने काम भएको छ । कार्तिकेय भित्रको कवि मान्छेसँग ज्यादै घनिष्ट र संतुष्ट पनि त्यत्तिकै छन्' (अधिकारी, २०५६) ।

कार्तिकेय मानववादी र जीवनवादी कवि हुन् । यस संसारमा कलह छ । कोलाहाल छ, अशान्ति छ, कविलाई तन्द्रामा हुँदा मात्र शान्तिको अनुभूति हुन्छ । तत्काल तन्द्रा भङ्ग भएपछि फेरि कोलाहालको कारुणिक स्वर सुन्न थालिन्छ । यहाँ शान्तिको नाम निशाना नै मेटिए पछि कवि कोकिल वाणिमा कुर्नु सम्भव नै थिएन । कवि सौन्दर्य तथा सौहाद्रताका पक्षधर हुन् । तर त्यसको खाँचो भएपछि कवि तन्द्रामा शान्तिको अनुभव गर्न खोज्छन्, जुन क्षणिक हुन्छ । मानवताको भविष्य पनि खतरामा रहेको उनी देख्छन् (राकेश, २०५६)

घिमिरे युवक आँधि चाहन्छ, ऊ हुरी चाहन्छ । उसको इच्छा हुन्छ एउटा ठूलो भूमरी आओस्, एउटा ठूलो चट्याङ परोस र देशमा समाजमा परिवर्तन आओस् । तर हामीहरू छौँ मुर्दाजस्ता जस्तै खराबीको मार बज्रदा पनि हामीलाई दुख्दैन, हामी उठ्दैनौ, मुर्दावत् लडिरहन्छौ । यसरी एउटा सशक्त सत्यलाई उदघाटित गरी कलात्मक कविताहरू सिर्जना गर्न खप्पिस कवि व्यक्तित्व हुन् कार्तिकेय घिमिरे (गौतम, २०५६) । वास्तवमा कवि घिमिरे मुक्त लयमा सशक्त र लयवद्ध कविता लेख्न सिपालु कवि हुन् । उनको कविताहरू पढ्दा यही कुराको ज्ञान हुन्छ ।

चिर चसक्क चिर

मुर्दालाई दुख्दैन

थुक थुइक्क थुक

मुर्दाको आत्मसम्मान हुँदैन

एकातिर घिमिरेका कवितामा अनुप्रासको संयोजन छ भने अर्कोतिर उनी कवितालाई मुक्त लयमा चिटिक्क पारेर पढ्न प्रखर लयात्मकताको सिर्जना हुने ढङ्गले लेख्छन् ।

भुण्ड मान्छेहरू

पाइला पाइलामा

दक्षिणकाली भाकेर

सगरमाथा चढ्न

निस्केका छन् ।

यिनका कविताले समसामयिक सामाजिक विकृति प्रति व्यङ्ग्यात्मक र विद्रोहात्मक स्वर सुसेल्लै समाजलाई सही बाटामा ल्याउन समेत प्रयत्न गरेको छ ।

३.१.३.४ उपन्यासकार व्यक्तित्व

कार्तिकेय घिमिरेले अहिलेसम्म तीनवटा उपन्यासहरू प्रकाशित गरेका छन् । जस अन्तर्गत अचम्मको देश (२०५८), डरलाग्दो राक्षसको खोजी (२०५८) र भूतराज भाग १ र २ (२०५८) हुन् ।

कार्तिकेय घिमिरेका 'भूतराज' र 'डरलाग्दो राक्षसको खोजी' दुई बाल उपन्यासमा तिलस्मी र चमत्कारपूर्ण घटनाहरूको संयोजन छ । समाजमा शक्तिको दुरुपयोग गर्ने र नक्कली नोट छापे अपराधी गिरोहलाई बालकद्वारा समाप्त पारिएको कथावस्तु भएको 'भूतराज' र गलत काम गर्ने राजनीतिज्ञहरूलाई सजाय दिइएको कथावस्तु भएको डरलाग्दो राक्षसको खोजीको विषय आजको समसामयिक कुरा नै भएपनि त्यसलाई समाप्त पार्न देखाइएको घटनाक्रम वास्तविकताभन्दा धेरै टाढा रहेको देखिन्छ । कल्पना विज्ञान र जादुको सम्मिश्रणबाट उपन्यासनायकमा देखाइएको अपार शक्तिले बालबालिकालाई यथार्थभन्दा धेरै टाढा लाग्ने डर उपन्यासकारले सिर्जना गरेको छ । यसैगरी पछिल्लो उपन्यास 'अचम्मको देश' भने

अधिल्ला दुई उपन्यासको तुलनामा यथार्थपरक छ । यसमा कानूनको शासन, सवैप्रति समान व्यवहार र सरसफाई प्रतिको सचेततालाई उपन्यासकारले जोड दिएको छ । जे होस् प्रस्तुत उपन्यासले घिमिरेको उज्वल भविष्यको सङ्केत गरेको छ ।

३.२ साहित्येत्तर

व्यक्तित्व: साहित्यिक विधाका अलवा घिमिरेले विभिन्न पत्रपत्रिकामा लेखहरू लेख्ने गर्छन् । मूलतः राजधानी दैनिक र कान्तिपुर, दैनिकमा यिनका लेखहरू प्रकाशित हुन्छन् । राजधानी दैनिकमा यिनले बाल साहित्य र बाल अधिकारको प्रचारको लागि ५०० बालबालिकामा विगत १ वर्ष देखि लेख्दै आएका छन् । त्यस्तै इन्टरनेट बालबालिका र बाल पत्रकारिता सम्बन्धी सर्वे (केटाकेटी नेपाल ई.सं. २००७) लगायत वरिष्ठ साहित्यकारका कृतिहरूको सम्पादन, व्यक्तित्व परिचय, लेखनका क्षेत्रमा पनि यिनी सक्रिय रहेका छन् ।

मूलतः यिनी बाल अधिकार र बाल बालिकाका विषयमा कलम चलाउँछन् । यिनका युगसंवाद साप्ताहिक, नयाँ करेन्ट साप्ताहिक र असन बजार साप्ताहिकमा यस विषयमा बढी लेख रचना तथा विचारहरू प्रकाशित भएका छन् । हाल पनि यिनी जगरुकताका साथ लेखिरहेका छन् ।

३.२.१ सामाजिक व्यक्तित्व

कार्तिकेय घिमिरेले साहित्य सिर्जनासँगै समाज सेवालार्इ पनि आफ्नो रुचिको विषय बनाएका छन् । यिनी बाल हितकारी विभिन्न संघ संस्थाहरूमा कार्यरत रहि सकेका छन् र हाल पनि कार्यरत छन् । यिनले संगठनमा सातवर्ष काम पूरा गरेका छन् । हाल यिनी केटाकेटी नेपाल बालबालिकाको निम्ति सामाजिक संस्थामा रही सामाजिक सेवामा सक्रिय छन् । पत्रकारका रूपमा केटाकेटी न्यूज डटकम नेपालको पहिलो अनलाइन खबर पत्रिकामा सम्पादकको रूपमा छन् । त्यस्तै अनलाइन पत्रकारहरूको सक्रिय संगठन साईवर जर्नालिजम एसोशियसन नेपालको अध्यक्षका

रूपमा रहेका छन् । त्यस्तै बालबालिकाका निमित्त कार्यरत सञ्चारकर्मी समूहका यिनी संचालक अध्यक्ष पनि हुन् ।

उल्लेखित संघ-संस्थाहरूले कुनै न कुनै कोणबाट समाज सुधारको अपेक्षा राखेका छन् र घिमिरे यिनै संघ संस्थामा सम्बद्ध भएकोले यिनमा सामाजिक व्यक्तित्व स्पष्ट रूपमा रहेको देखिन्छ ।

३.२.२ शिक्षक व्यक्तित्व

घिमिरे शिक्षक पेशालाई विद्यार्थी जीवनदेखि नै अँगाल्दै आएका हुन् । यिनी बालबालिकाहरू जम्मा गरेर ट्यूशन पढाउँथे । एस.एल.सी. परीक्षा दिएपछि नेपालगञ्ज बाँकेमा गई यिनले बालबालिकाहरूलाई ट्यूसन पढाए । त्यस्तै उच्च मा.वि. पढ्दाताका पनि यिनले आफूले पढेकै विद्यालय सर्लाही हरिवनको महादेव जनता मा.वि.मा विद्यार्थी शिक्षकका रूपमा पढाएका थिए ।

यसरी वि.सं. २०५३ सालमा काठमाडौं भित्रिएपछि काठमाडौं कालिमाटी स्थित ज्वाला मा.वि., जिलेट उच्च मा.वि.मा यिनले शिक्षकका रूपमा काम गरे ।

यसैगरी पत्रकारिता विषयमा स्नातकोत्तर गरेका घिमिरेले थुप्रै पत्रकारिता प्रशिक्षण केन्द्र स्कूलमा गई पत्रकारिता शिक्षण गरेका हुन् । साथै यिनले मा.वि., उच्च मा.वि. र वि.ए. तहमा समेत शिक्षण गरेका छन् । यिनले अध्यापन गर्ने मूल विषयहरूमा नेपाली र पत्रकारिता हुन् । हालसम्म यिनले निजी विद्यालय, कलेज र पत्रकारिता तालिम केन्द्रहरूमा गई पढाउने गरेका हुन् ।

३.३ निष्कर्ष

कार्तिकेय घिमिरेको साहित्यिक यात्रा विभिन्न परिवेशका माध्यमबाट गुज्नेको पाइन्छ । उनले विभिन्न संघ संस्थामा रहेर काम गर्दाको अनुभव, विभिन्न ठाउँमा भ्रमण गर्दाको अनुभव आदिको ज्ञानबाट उनको साहित्यिक तथा सामाजिक व्यक्तित्व निर्माण भएको देखिन्छ । यिनको साहित्यिक व्यक्तित्वको निर्माण मूलतः बालकथा, बालउपन्यास एवम् कविता विधाका रूपमा अगाडि बढेका देखिन्छन् । यिनका

कृतिमा बाल बालिकालाई प्रदान गरिने ज्ञानबद्धक विषयवस्तु तथा मनोरञ्जन पाइन्छन् । यिनमा नेपाली साहित्यकार रमेश विकल, दिनेश अधिकारी लगायत अङ्ग्रेजी साहित्यकार हान्स क्रिश्चियन एन्डरसनको प्रभाव परेको देखिन्छ ।

साहित्य सिर्जनामा हाल अनवरत रूपमा लागि रहेका घिमिरेबाट नेपाली साहित्यले अझै कुरा प्राप्त गर्ने संभावना रहेको देखिन्छ । यसरी आजसम्मको घिमिरेको जीवनी र व्यक्तित्वलाई सर्वेक्षण गर्दा साहित्य सिर्जनामा संयोजन रहेको देखिन्छ ।

चौथो परिच्छेद

कार्तिकेय घिमिरेको कृतित्वको अध्ययन

कार्तिकेय घिमिरे नेपाली बाल साहित्यको इतिहासमा महत्त्वपूर्ण सिर्जनात्मक योगदान गर्ने बहुमुखी प्रतिभा हुन् । उनले नेपाली भाषामा र अंग्रेजी भाषामा कथा, कविता र बाल साहित्य रचना गरेका छन् । अघिल्ला दुई परिच्छेदमा क्रमशः उनका जीवनी र व्यक्तित्वको बारेमा समालोचनात्मक अध्ययन गरिसकिएको हुनाले यस परिच्छेदलाई उनका कृतित्वको अध्ययनमा केन्द्रित गरिएको छ । यस परिच्छेदमा कार्तिकेय घिमिरेका धेरै पुस्तकाकार कृतिहरू मध्ये चङ्गा चेट, परीको कल्पना र छिः कस्तो नराम्रो हिरो जस्तो बालकथा सङ्ग्रहको र 'अचम्मको देश' नामक बाल उपन्यासको समेत संक्षिप्त रूपमा समालोचनात्मक अध्ययन गरिएको छ ।

४.१ कार्तिकेय घिमिरेका बालकथाहरूको अध्ययन

कार्तिकेय घिमिरे नेपाली साहित्यका क्षेत्रमा साधनारत युवा साहित्यकार हुन् । वि.सं. २०५३ देखि साहित्य साधनामा संलग्न रहेका घिमिरेको वि.सं. २०५३ साल कार्तिक-मंसीर महिनाको 'रचना' साहित्यिक द्वैमासिक पत्रिकामा "कथा एउटा जीवनको" शीर्षकको कविता मार्फत उनी यस क्षेत्रमा प्रवेश गरेका हुन् । मूलतः बाल कथाकार स्रष्टा घिमिरेका हालसम्म चौबिसवटा बालकथा सङ्ग्रहहरू, एउटा कथा सङ्ग्रह, एउटा कविता सङ्ग्रह र तीनवटा बाल उपन्यासहरू प्रकाशित भएका छन् । तल घिमिरेका तीनवटा कथा सङ्ग्रह र एउटा उपन्यासको समालोचनात्मक अध्ययन गरिएको छ । किनभने घिमिरेका समग्र बालकथा सङ्ग्रहरूमा बालबालिकालाई ज्यादै रोचक लाग्ने 'चङ्गा चेट', बालकथाको शीर्षक नै बालबालिकाको रमाइलो खेलसँग सम्बन्धित भएकोले यहाँ यसैलाई छानिएको हो । अन्य सङ्ग्रहहरू 'छिः कस्तो नराम्रो हिरो'ले जस्तो हुन पर्ने हो त्यसको उल्टो शीर्षक लिएको छ र 'बालदिवस' बच्चाहरूको एउटा रमाइलो अवसर भएकोले यिनै

तीनवटा कथासङ्ग्रहहरूलाई विश्लेषणको लागि छानिएको छ भने 'अचम्मको देश' उपन्यासले पनि बालबालिकालाई नयाँ सन्देश दिने भएकोले यसलाई नै छानिएको हो ।

४.२ चङ्गा चेट बालकथा सङ्ग्रहको विश्लेषण

नेपाली साहित्यका विविध विधामा कलम चलाएका कार्तिकेय घिमिरेले कथाका क्षेत्रमा आफ्नो लेखनीलाई बढी सशक्त ढङ्गले उभ्याएको देखिन्छ । संख्यात्मक दृष्टिकोणले उन्नत रहेको यिनको कथा विधा नै हो । घिमिरेका कथा सङ्ग्रहहरू मध्ये यहाँ 'चङ्गाचेट' कथा सङ्ग्रहको संक्षिप्त रूपमा समालोचनात्मक अध्ययन गरिएको छ ।

'चङ्गा चेट' कथा सङ्ग्रह कार्तिकेय घिमिरेले रचेका कथाहरूमध्येको एउटा रमाइलो बालकथाको पुस्तक हो । यसमा चारवटा कथाहरू रहेका छन् । युद्धको परिवेशमा दुःख पाएको बालकको कथा समेत रहेको यस पुस्तकमा "रमाइलो जिन्दगी", "पिरिरिको दशैं" "हाम्रो बाल दिवस" र "चङ्गा चेट" जस्ता शीर्षकका कथाहरू रहेका छन् । फरक फरक विषय वस्तुमा लेखिएका यस सङ्ग्रहका "सबै कथाहरू पठनीय छन् । यी सबै शीर्षकका कथाहरूले बालबालिकाहरूको मनका कुरा खोलेका छन् । साथै कथाकारले यी कथामा बालबालिकाहरूलाई रमाउने मौका दिएका छन् ।

प्रस्तुत बालकथा सङ्ग्रह वि.सं. २०६४ सालमा विद्यार्थी प्रकाशनबाट (२४+८) ३२ पेजको आकारमा प्रकाशित भएको छ । यस कृतिमा रंगीन आवरण पृष्ठ रहेका छन् । आवरणको दुवैतर्फका भित्री भाग खाली राखिएका छन् । बाहिरी भागको मुख पृष्ठमा सङ्ग्रहको नाम र आ-आफ्नो हातमा चङ्गा र धागो लिएर कसले कती माथि उडाउने वा कसले राम्ररी सफलता प्राप्त गर्ने भन्ने प्रतिस्पर्धात्मक प्रश्नहरू बोकेर रमाइरहेका बालबालिकाहरूको फोटो सहितको चार रंगी चित्रका साथ लेखकको नाम उल्लेख गरिएको छ । यसैगरी भित्री पृष्ठहरूमा कथा र चित्रको

राम्रो संयोजन गरिएको छ । अन्तिम पृष्ठमा लेखक वा कथाकारको परिचय तस्वीर सहित दिएको छ ।

यस सङ्ग्रहमा समावेश कथाहरू चारवटा छन् । जसको विश्लेषणका क्रममा उपयोग गरिने कथानक, पात्रविधान, परिवेश भाषाशैली, दृष्टिविन्दु, द्वन्द्व विधान, उद्देश्य जस्ता कथातत्त्वका कोणबाट उक्त कथा सङ्ग्रहको सङ्क्षिप्त रूपमा विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

चङ्गा चेट बालकथा सङ्ग्रहमा बालबालिकाको समग्र अवस्थाको चित्रण गरिएको छ । यस कृतिमा बालबालिकाहरूको जिन्दगीका रमाइला क्षणहरू, गरीब हुँदाको अनुभव, घर छोडेरहिड्दाको स्थिति, घरमा परिवारसँग माया साटासाट गर्दाको आनन्द, आफूले खेलेको खेल जितेर विजय प्राप्त गर्दाको उमङ्ग, उत्साह, आफ्ना अगाडि अरु राम्रो लगाउने, मीठो खाने तर आफूलाई भने वर्ष दिनमा दशैं आउँदा पनि दशा लागेको अनुभव हुने अवस्थाहरू, आफैँले मनाएको बालदिवसको आनन्द आदि जस्ता विषयवस्तुलाई सङ्क्षिप्त रूपमा यहाँ प्रस्तुत गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

४.२.१ कथानक

कथाको संरचनाभिन्न कथानक रहेको हुन्छ । कथाको आधारशिलाको रूपमा कथानकलाई लिइन्छ । कथानकमा चरित्र, विचार, बुद्धि, कल्पना जस्ता कारहरू समावेश हुन्छन् । आदि, मध्य र अन्त्यको श्रृङ्खलामा बाँधिने कथानक योजनावद्ध हुन्छ । कथानकमा द्वन्द्वको प्रधानता हुनुका साथै घटनाको क्रमिकता, चरित्र, कार्यव्यापार आदिलाई व्यवस्थित रूपमा अधि बढाउने कार्य भएको हुन्छ । कथानकमा सामान्य र जटिल घटनाहरूको संयोजन हुन्छ । कथानकलाई मुख्य र सहायक गरी दुई भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ । प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म विस्तार भएको कथानक मुख्य हो भने मुख्य कथानकलाई सहयोग पुर्याउने गरी बीचमा आएको कथानक चाहिँ सहायक कथानक हो । कथानक प्राप्त गर्ने स्रोतका रूपमा

कथाकारले देखेका, भोगेका र सुनेका घटनामा आधारित यथार्थपरक घटनाहरूको, इतिहासमा घटित घटनाहरूको यथार्थ जीवनमा नपाइने घटनाको तथा पात्र र परिवेशको पनि प्रयोग गरेको हुनसक्छ ।

कथाकार घिमिरेको चङ्गा चेट कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूले बालबालिकामा रहेका खुबी, रहर तथा बाध्यता जस्ता विषयवस्तुलाई निकै मार्मिक ढङ्गले अभिव्यक्त गरेका छन् । प्रस्तुत सङ्ग्रहमा संग्रहित भएको “रमाइलो जीन्दगी” शीर्षक कथामा आफ्नो बाबुले सन्तानप्रति पूरा गर्नुपर्ने दायित्व पूरा नगरी सन्तानलाई माया, ममता दिन नसकेका कारणबाट आफ्नो घर छोडेर परदेशमा एउटा हकरको जीवन बिताउन बाध्य भएको रोहन आफ्नै मिहिनेतको कारण अन्त्यमा पुनः आफ्नो घरमा पुग्न सफल भएको देखाएको छ । साथै आफैं काम गरेर आफैं अगाडि बढ्ने रोहन र त्यस्तै बाटो अँगाल्ने उनकी बहिनी रिना आफ्नी आमासँग माया फलाएर, फुलाएर रमाइलो जीवन यापन गर्न पुगेको कुरा देखाएको छ । यस कथामा रोहनको कथानक प्रमुख रूपमा आएको छ भने रिनाको कथानक सहायक रूपमा आएको छ ।

समग्रमा प्रस्तुत चङ्गा चेट कथासङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूले बाल मनोविज्ञान विषयवस्तुलाई आत्मसात गरेका छन् । यस कृतिका कथाहरू प्रायः आदि, मध्य र अन्त्यको श्रृङ्खलामा बाधिएका देखिन्छन् भने कथा सुखान्त र दुःखान्त दुवै खाले छन् ।

४.२.२ पात्र विधान

पात्र वा चरित्रविना कथानक अगाडि बढ्न सक्दैन । पात्रहरूले नै कथालाई उर्जा प्रदान गर्ने भएकोले पात्र विना कथाको संरचनाको कल्पना पनि गर्न सकिँदैन (श्रेष्ठ, २०५७ : १०) ।

कथासँग सम्बन्ध राख्ने क्रियाकलाप र द्वन्द्वको प्रत्यक्ष सम्बन्ध पनि पात्र सँगै हुन्छ । कथाकारले पात्ररूपी संयन्त्रको कुशल परिचालन गर्दा चरित्राङ्कनलाई खुवै

ध्यान दिएको हुन्छ (पूर्ववत्, पृ. १०) । पात्रकै माध्यमबाट समाज, संस्कृति, रहनसहन, आदिको चित्रण सम्भव हुने गर्दछ । पात्रहरूलाई स्वभाव, लिङ्ग, कार्य, सामाजिक सम्बन्ध आदिका आधारमा वर्गीकरण गरेको पाइन्छ ।

कथाकार घिमिरेको चङ्गा चेट कथा सङ्ग्रहमा विशेष गरेर नेपाली जनजीवनमा भेटिने पात्रहरू रहेका देखिन्छन् । प्रस्तुत सङ्ग्रहमा स्वभावगत आधारमा हेर्दा स्थिर र गतिशील दुवै किसिमका पात्रहरूको प्रयोग भएको छ । “रमाइलो जिन्दगी” कथाको रोहन, “हाम्रो बालदिवस” कथाका श्यामकृष्ण, सीता, “चङ्गा चेटको” रोहन आदि पात्रहरूको सुरुदेखि अन्त्यसम्मका स्वभाव, आचरण र कार्यशैलीमा परिवर्तन भएको पाइँदैन । त्यसैले यिनीहरू स्थिर प्रकृतिका देखिन्छन् भने “रमाइलो जिन्दगी” कथाकी रमा “पिरिरीको दशैं” कथाको पिरिरी”, “चङ्गाचेट” थाका अमित जस्ता पात्रहरू समय अनुसार परिवर्तन भएकाले उनीहरू गतिशील पात्रका रूपमा देखिन्छन् । लिङ्गका आधारमा हेर्दा पुरुष र स्त्री दुवै किसिमका पात्रहरूको प्रयोग भएको देखिन्छ । सामाजिक सम्बन्धका आधारमा हेर्दा यस सङ्ग्रहका कथाका पात्रहरू प्रायःजसो निम्न मध्यम वर्गका र केही मात्र मध्यम वर्गका रहेका छन् । रोहन, रमा, पिरिरी, पिरिरीको आमा, भाइ, बहिनी जस्ता पात्रहरू निम्न वर्गका छन् भने श्याम, रमा, कृष्ण, साहुजी मध्यम वर्गका पात्र हुन् ।

४.२.३ परिवेश

“कथालाई तीव्र मुखर बनाउने महत्त्वपूर्ण तत्त्वका रूपमा परिवेशलाई लिइन्छ । कथामा परिवेशको चित्रण गर्नुको कारण कथालाई याथर्थपरक बनाउनु हो । परिवेश अन्तर्गत सांस्कृतिक परम्परा, सामाजिक विचार, रहन सहन तथा रीतिरिवाज आदिको चित्रण गरिन्छ । भौतिक जगत्का प्राकृतिक वातावरण, जीवजन्तु, वन्य र ग्रामीण वस्तुहरू, सहर र गाउँका परिदृश्यहरू, नदीनाला, आकाश र समष्टि प्राकृतिक वस्तुहरू देखिनु परिवेशको प्रस्तुति हो” (सुवेदी, २०५१ : ६) ।

कार्तिकेय घिमिरेको प्रस्तुत 'चङ्गा चेट' कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूमा प्रयोग भएको परिवेशलाई हेर्दा नेपाली जनजीवन र नेपाली समाजको राम्रो चित्रण पाइन्छ । उनका कथामा नेपाली समाजमा रहेको चालचलन, परम्परा, सामाजिक मूल्य मान्यता आदिको चित्रण पाइन्छ । "रमाइलो जिन्दगी" कथामा प्रतियोगितामा जितेर प्राप्त पुरस्कार पाएर रमाएको रोहनका मनमा उठेका भावना, कल्पना, घर छोड्दाका वेदना, पत्रिका ननिस्केपछि काम नपाएको छट्पटी र अन्त्यमा मिहिनेतको फल प्राप्त गरेर पाएको रमाइलो जिन्दगीको यथार्थ चित्रण पाइन्छ । यसैगरी "पिरिरीको दशैं" मा एउटा गरीब परिवार भए पनि आफ्ना बाबुको काखमा रमाएर बसेको एउटा बालक पिरिरी जो सानै उमेरमा बाबुको मृत्युपश्चात आफ्नो टाउँकोमा सम्पूर्ण व्यवहार आएको र त्यो व्यवहार धान्न नसक्दा उसले यो संसारबाट विदा लिनु परेको देखिन्त तत्त्व यहाँ भेटिन्छ भने हाम्रो "बालदिवस" मा पात्रहरू आफु सक्षम भएर काम गर्दाको आनन्दको स्वर्गीय अनुभव गरेर प्रशन्न भएको परिवेश भेटिन्छ । साथै यस कथामा भृकुटीमण्डप, सिंहदरबार, माइतीघर, बबरमहल, बानेश्वर आदि ठाउँहरू परिवेशका रूपमा आएका छन् ।

४.२.४ भाषाशैली

कथामा कथ्य विषयवस्तुको कथनका निमित्त प्रयोग गरिएको शब्द, शब्दावली, वाक्य आदि भाषिक घटकहरूको समष्टिलाई भाषा भनिन्छ । कथामा शब्द, पदावली र वाक्यका ढाँचा प्रस्तुत गर्ने कुरा नै भाषाशैली हो । कथामा पात्रको स्तर र विषयवस्तु अनुकूलको भाषाशैलीको प्रयोग गरिन्छ । कथाको विषयवस्तुलाई रोचक बनाउन गरिने भाषिक घटकहरूको चयन-विचलनको कौशललाई नै शैली भनिन्छ । कथाको भाषा सरल र क्लिष्ट हुन सक्छ भने शैली मधुर वा ओजस्वी, कोमल वा कठोर हुन सक्छ । त्यो भाषा शैली वर्णनात्मक, विवरणात्मक, संवादात्मक, व्यङ्ग्यात्मक आदि अनेक प्रकारको हुन सक्छ ।

कथाकार कार्तिकेय घिमिरेको प्रस्तुत चङ्गा चेट कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूको भाषा शैलीलाई केलाउँदा यसमा प्रयोग भएको भाषा सरल, सहज तथा सुबोध रहेको पाइन्छ । यसमा घिमिरेले बालबालिकाहरूलाई पाठकको अपेक्षा गरेको हुनाले कुनै क्लिष्ट भाषाको प्रयोग गरेको पाइँदैन । साथै भाषाशैलीलाई आलङ्कारिक तथा कुनै पनि विम्ब र प्रतीकको सजावट गराउनपट्टि पनि घिमिरे लागेका छैनन् । प्रचलित सरल शब्दहरूको चयन, सरल वाक्य गठन र सहज प्रस्तुती यस सङ्ग्रहका कथामा पाइन्छन् । पात्र अनुकूल बोलचालको भाषाको प्रयोग, छोटो संवादको प्रयोगले कथालाई सरल, सहज र स्वभाविक बनाउनुको साथै रोचक र प्रभावकारी समेत बनाएको छ । यस सङ्ग्रहमा भाषा सरल भईकन पनि मार्मिक पाइनु उनको भाषाशैलीगत वैशिष्ट्य मान्न सकिन्छ । ड्याड ड्याड, टुसुक्क, पुलुक्क जस्ता अनुकरणात्मक शब्दको समेत प्रयोग भएको पाइन्छ । कथामा क्लव, बाइ बाइ, स्टेज जस्ता आगन्तुक शब्दहरूको पनि प्रयोग यस कथामा भएको पाइन्छ । वाक्य गठनमा सामान्यतया सरल वाक्यहरूकै वाहुल्यता देखिन्छ । यसरी विविध मूलका शब्दहरूको प्रयोग गरेर वर्णनात्मक, विवरणात्मक भाषाशैलीको समुचित प्रयोग यस सङ्ग्रहका कथामा भएको पाइन्छ ।

४.२.५ दृष्टिविन्दु

कथावस्तुलाई पाठक वर्गका निम्ति प्रेषणीय बनाउने भूमिका कथात्मक दृष्टिविन्दुले खेल्दछ । यो घटक प्रस्तुतीकरणसँग सम्बद्ध हुन्छ । कुनै एउटा विषयमा कथावस्तुको कल्पना गरिसकेपछि कथाकारसामु के प्रश्न आउँदछ भने कल्पित पात्रलाई कुन स्थानमा राखेर त्यस कथावस्तुलाई एउटा ठोस आकार दिने भन्ने कुराको समाधान नै 'दृष्टिविन्दु' ले गर्दछ (श्रेष्ठ, २०५७ :१०) । त्यसैले 'दृष्टिविन्दु' कुनै पनि कथाकारले पात्रका कार्यव्यापारको वर्णन गर्दा अंगालिने पद्धति हो । जसका माध्यमबाट कथा भन्ने को हो र कसले कसको कथा भनिरहेको छ भन्ने कुरा स्पष्टसँग छुट्याउन सकिन्छ । कथावस्तु र चरित्रसित दृष्टिविन्दुको सम्बन्ध

रहेको हुन्छ । दृष्टिविन्दुमा पनि आन्तरिक र बाह्य गरी दुईवटा हाँगा हुन्छन् । कथाको प्रस्तुती प्रथम पुरुष (म, हामी) शैलीमा गर्नु आन्तरिक दृष्टिविन्दु हो भने तृतीय पुरुष (ऊ उहाँ) शैलीमा गर्नु बाह्य दृष्टिविन्दु हो ।

कथाकार कार्तिकेय घिमिरेका चङ्गाचेट कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका प्रायः कथाहरू बाह्य दृष्टिविन्दुमा भएका पाइन्छन् । जो तृतीय पुरुष शैलीमा लेखिएका छन् । रमाइलो कथामा रोहनलाई तृतीय पुरुष शैलीमा प्रस्तुत गरिएको छ । यसैगरी पिरिरीको दशैं कथामा पनि मुख्य पात्र पिरिरी र अन्य पात्रमा उसकी आमा, बहिनी, बाबु सबैलाई तृतीय पुरुष शैलीमै प्रस्तुत गरेर यसमा पनि बाह्य दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको पाइन्छ भने चङ्गाचेट कथामा पनि ऊ उसले जस्ता तृतीय पुरुषको प्रयोग भएको छ तर हाम्रो बाल दिवस कथामा चाहिँ म, हामी जस्ता प्रथम पुरुषको नै प्रयोग पाइन्छ । यसरी आन्तरिक र बाह्य दुवै दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरी कथाकार घिमिरेले बालबालिकाहरूको मनका कुरा खोल्ने काम यी कथाहरूमा सफल रूपमा गरेको छ ।

निष्कर्षमा घिमिरेका चङ्गा चेट कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट कथाहरूमध्ये एउटा बाहेक सबै कथाहरूमा बाह्य दृष्टिविन्दुको सफल प्रयोग पाइन्छ ।

४.२.६ द्वन्द्व विधान

कथालाई कथा अर्थात् अन्तरवस्तु पात्र र क्रियाकलापसँग असम्पृक्त बनाएर उपस्थित गराउने तत्त्व हो द्वन्द्व । द्वन्द्व भनेको एक प्रकारको संघर्ष पनि हो । कथामा सामान्यतया आन्तरिक र बाह्य गरी दुई किसिमको द्वन्द्व भेटिन्छन् । आन्तरिक द्वन्द्व अभौतिक किसिमको हुन्छ भने बाह्य द्वन्द्व भौतिक किसिमको हुन्छ । द्वन्द्वमा तनाव बढ्दै जाँदा कथा विकास अवस्थामा पुग्छ । द्वन्द्व चरम सीमामा पुग्दा कथा प्रभावान्वितिमा पुग्दछ । पात्रमा अवस्था अनुसार द्वन्द्वात्मक उर्जाको प्रखरता चढ्दै जानाले कथा कसिलो र वेगवान् नदीजस्तो उत्पादक बन्दै जान्छ, भने फितलो

र उदासीपन आउनाले कथा क्रमशः उदाङ्गो र सन्देश सूत्रवाहक र अप्रभावकारी बन्दै जान्छ, भन्ने कुरा कथामा रहने द्वन्द्वका माध्यमले छुट्टिन्छ ।

कथाकार कार्तिकेय घिमिरेको 'चङ्गा चेट' कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूलाई द्वन्द्वविधानका दृष्टिले केलाउँदा यसमा बाह्य द्वन्द्व भन्दा आन्तरिक द्वन्द्व नै प्रबल रूपमा रहेको भेटिन्छ । रमाइलो जीन्दगी कथामा आफ्नो बुवाले लौरोले पिटेर शरीरमा नील डाम बर्साए पछि, घरै छोडेर हिंडेको रोहन लामो समयपछि आफ्नो घर सम्भरेर नियास्रोको अनुभूति गर्दै रहेको अवस्थामा भट्ट आफ्नो बाबु सम्भदा उसका मनमा उठेका तर्कना, वेदना, बाबुप्रतिको रिस, आक्रोस व्यक्त गर्दा बाटोमा पागल भैँ भयो । उसको मनमा एक प्रकारको मानसिक द्वन्द्वले स्थान पाएको हो । पिरिरीको दशैं कथामा कथाको मुख्य पात्र पिरिरी पहिले आफ्नो बाबु छँदा बाबुको काखमा रमाए पनि बाबुको मृत्यु पश्चात् घरको सम्पूर्ण जम्मेवारी आफ्नो काँधमा आएको त्यस्तो जिम्मेवारी पूरा गर्ने सामर्थ्य नभएकोले पिरिरीमा आन्तरिक द्वन्द्व पैदा भएको छ । युद्धको परिवेशमा आफ्ना बाबुलाई गोली हानेर मार्दाको अवस्थामा उत्पन्न मनो द्वन्द्वले सताएका पिरिरीको जीवनमा यस्ता थुप्रै द्वन्द्वहरू आएका छन र अन्त्यमा आन्तरिक द्वन्द्वलाई अँगाल्दै पिरिरी पनि यस संसारबाट विदा लिन्छ । यसरी कथाकारले यहाँ आन्तरिक द्वन्द्वको प्रयोग गरेका छन् । हाम्रो 'बालदिवस' कथामा भने बाह्य द्वन्द्व प्रमुख रहेको छ । किनभने सधैं ठूलाठालुका लामा भाषणले बालदिवस मनाउन बाध्य हुनुपर्ने बालबालिकाहरूले यसपाली भने हाम्रो बालदिवस हामी आफ्नै ढङ्गले मनाउने भनी निधो गरेका छन् । त्यही निर्णय अनुरूप बालदिवस आफैं मनाएर पूर्ण सन्तुष्टी प्राप्त गरेका छन् र बालदिवसको वास्तविकता बारे आफूले बुझेका छन् र अरुलाई पनि बुझाएका छन् । यसमा भने कथाकारले बाह्य द्वन्द्वको प्रयोग गरेको छ । यस सङ्ग्रहमा रहेको अन्तिम कथा चङ्गाचेटमा पनि आन्तरिक द्वन्द्वको प्रधानता रहेको छ । रोहन समयमा प्रतियोगितामा पुग्ने हिम्मत लिएर समयको समायोजन गर्दै पत्रिका पुऱ्याउँछ । उसको मनमा भने आफू कतिबेला त्यहाँ पुग्ने ? आजको कार्यक्रममा प्रथम

हुन सकिएला कि नसकिएला ? जस्ता प्रश्न थिए । उसले विजय प्राप्त गरेर खुशी प्रकट गरेको बेला आफ्नो अपाङ्ग साथी अमित निरास थियो । रोहनले विजयको श्रेय अमितलाई पनि बाँड्ने विचार गर्‍यो नत्रभने उसको मनमा नराम्रो असर पर्न जान्छ, भन्ने रोहनको मनमा द्वन्द्व उत्पन्न भयो । यसरी यस कथामा पनि आन्तरिक द्वन्द्वको सफल प्रयोग भएको पाइन्छ । समग्रमा यस चङ्गाचेट कथा सङ्ग्रहमा संग्रहित कथाहरूमा आन्तरिक द्वन्द्वको प्रधानता पाइन्छ ।

४.२.७ उद्देश्य

कथाकारले कथाका माध्यमबाट पाठकसामु प्रस्तुत गर्न खोजेको सन्देश नै उद्देश्य हो । कथाकारले सत्यको उद्घाटन गर्ने, अनुभूतिलाई देखाउने, चरित्रको चित्रण गर्ने र समय सापेक्ष विचार प्रस्तुत गर्ने आदिजस्ता उद्देश्यहरूमध्ये कुनै उद्देश्य छनौट गरिसकेपछि कथा सिर्जना गर्दछ (ढुङ्गेल र दाहाल, २०५८ : ८) । नीतिचेतना, सुधारवादी भावना, यथार्थबोध, मनका विभिन्न भावहरूको वर्णन, सौन्दर्यात्मक प्रभाव, आनन्द आदि कथाका उद्देश्य हुन सक्छन् ।

कथाकार कार्तिकेय घिमिरेको प्रस्तुत 'चङ्गाचेट' कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूलाई उद्देश्यका दृष्टिले हेर्दा बालबालिकाहरूलाई पनि उचित अवसर दिनसक्यो भने उनीहरूले एउटा परिवार, समाज र राष्ट्रका लागि उल्लेखनीय काम गर्न सक्छन् भन्ने समग्र रूप देखिन्छ । यस सङ्ग्रहका 'रमाइलो जीन्दगी' कथामा आफ्ना बालबालिकालाई उचित समयमा उचित अवसर दिनुपर्छ नत्रभने त्यसको परिणाम नराम्रो हुन्छ भन्ने कुरा रोहनले आफ्नो बाबुप्रति देखाएको झर्ष्याबाट थाहा हुन्छ । साथै सबैले सकेको काम गरेर आफ्नो खुट्टामा आफैं उभिनुपर्छ कसैको भरमा परेर बाँच्नुको अर्थ रहँदैन र परिश्रम गरेपछि एकदिन पक्कै पनि सफलता प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने शिक्षा दिनु यस कथाको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यसैगरी अर्को कथा 'पिरिरीको दशैं' मा समाजमा सबैले समान अवसर पाउनु पर्छ । समान अवसर नपाएमा ज्यानै पनि गुम्न सक्छ भन्ने कुरा पिरिरी पात्रको माध्यमद्वारा

देखाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको छ । यस सङ्ग्रहको अर्को कथा “हाम्रो बालदिवस” मा समाजका बालबालिकालाई पूर्ण रूपमा अधिकार दिनु पर्छ , उनीहरूले आफ्नो अधिकारको प्रयोग गरेर काम गर्न पाउनु पर्छ भन्ने यस कथाको उद्देश्य रहेको छ भने अन्तिम कथा “चङ्गा चेट” मा बालबालिकाहरूलाई काम गर्ने मौका तथा हौसला दिनु पर्दछ र कोही व्यक्ति केही कमजोर छ भनेपनि त्यस्ता व्यक्तिलाई पनि काममा सहभागी बनाउनु पर्छ । अधि बढ्ने मौका दिनु पर्छ, हौसला बढाउनु पर्छ जसले गर्दा समाजमा भएको विभेदको अन्त्य भएर समानताको वातावरण सिर्जना हुन्छ भन्ने कुरा देखाउनु यस चङ्गा चेट कथाको उद्देश्य रहेको छ ।

समग्रमा घिमिरेको प्रस्तुत चङ्गा चेट कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूको उद्देश्य समाजका बालबालिकालाई प्रोत्साहन गर्नु, आत्मनिर्भर बन्न सक्ने बनाउनु, आफ्नो अधिकारको खोजी गर्नु र प्राप्त गर्न सक्नु, सबैलाई समान अवसर प्रदान गर्नु आदि मुख्य उद्देश्यका रूपमा आएका छन् ।

४.३ ‘परीको कल्पना’ बालकथा सङ्ग्रहको विश्लेषण

कथाकार कार्तिकेय घिमिरेको २०५५ सालमा प्रथम पटक प्रकाशनमा आएको र २०६४ सालमा दोस्रो संस्करणका रूपमा आएको यो ‘परीको कल्पना’ विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि. ले दोस्रो संस्करणका रूपमा प्रकाशनमा ल्याएको हो । (२४+६) = ३० पृष्ठको संख्यामा रहेको यस कृतिमा रंगीन आवरण पृष्ठ रहेका छन् । आवरणका दुवैतर्फका भित्री भाग खाली राखिएका छन् । बाहिरी भागको मुख पृष्ठमा सङ्ग्रहको नाम, परीको फोटो, परीले कल्पना गरेको घरको चित्र सहितको रंगीन भागमा लेखकको नाम उल्लेख गरिएको छ । भित्री पृष्ठमा सचित्र कथाहरू राखेर २३-२४ पृष्ठमा कथामा प्रयोग भएका कठिन शब्दहरूको अर्थ दिएर अन्तिम पृष्ठमा लेखकको परिचय, नाम, जन्म मिति, लेखकका माता, पिताको नाम, लेखकको जन्म स्थान, उनले पाएका केही पुरस्कारहरू तथा शिक्षा खुलाउनुका साथै

अन्त्यमा प्रकाशित कृतिको मूल्य र त्यसभन्दा अगाडि उक्त प्रकाशनबाट प्रकाशित लेखकका अन्य कृतिहरूको सचित्र विवरण दिइएको छ ।

यस सङ्ग्रहमा “परीको कल्पना”, “नयाँ वर्ष”, “चितीले खेल्यो होली”, “पिरिरीको देशप्रेम”, “राजन माया नमार है”, “विदाको बेला” र “ठूलीकान्छी दिदी” गरी जम्मा सातवटा कथाहरू समाविष्ट गरिएका छन् । जसको विश्लेषणका क्रममा उपयोग गरिने कृतिगत सन्दर्भ, कथानक, पात्रविधान, परिवेश, भाषाशैली दृष्टिविन्दु, द्वन्द्व विधान, उद्देश्य जस्ता कथातत्त्वका कोणबाट उक्त कथा सङ्ग्रहको सङ्क्षिप्त रूपमा समालोचनात्मक विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

‘परीको कल्पना’ कथा सङ्ग्रह कार्तिकेय घिमिरेले रचना गरेका अधिल्लो चरणका कथाहरूको संगालो हो । यस कथा सङ्ग्रहमा जम्मा सातवटा कथाहरू समाविष्ट गरिएका छन् भने यी कथाहरूमा मानिसहरूले एक आपसमा मिलेर बस्दाको आनन्द, युद्धबाट प्राप्त हुने नकारात्मक असर, समाजमा हामी सबैले आफ्ना अग्रजहरूप्रति गर्नु पर्ने सेवा, सत्कार, होली खेलेर प्राप्त गर्न सकिने आफ्नोपन, हामी देशवासीले देशप्रति गर्नुपर्ने मायाप्रेम, आफूले परिश्रम गरेर खानुको आनन्द, समयको सदुपयोग गर्ने वानी र मानवताको भावना जस्ता विषयवस्तुलाई आफ्नो कृतिगत सन्दर्भ बनाएको पाइन्छ । यिनले विषयवस्तुलाई आधार बनाउँदै हामीले समाजको सुधार तथा उन्नति गर्न सक्छौं भन्ने भावना बोकेर कथाकार घिमिरे अगाडि बढेको पाइन्छ । उक्त सङ्ग्रहको यहाँ विश्लेषण गरिएको छ ।

४.३.१ कथानक

कथाकार कार्तिकेय घिमिरेको ‘परीको कल्पना’ कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूले सामाजिक र वैयक्तिक जस्ता विषयवस्तुलाई उठाई कथानक निर्माण गरेको देखिन्छ । प्रस्तुत कथा सङ्ग्रहको पहिलो कथा “परीको कल्पना” व्यक्तिगत कल्पनालाई प्रमुख विषय बनाएर लेखिएको कथा हो । यस कथाकी प्रमुख

पात्र परीले आफ्नो कल्पना पूरा हुने हो भने कस्तो आनन्द हुन्थ्यो होला भन्ने कल्पना गरेको कुरा यस कथाले देखाएको छ । यसैगरी नयाँ वर्ष शीर्षकको कथामा हामीले जहिले पनि हाम्रा अग्रज तथा उमेर ढल्केका वृद्धहरूको सम्मान गर्नुपर्छ र पालन पोषण राम्रोसँग गर्नु पर्छ, त्यसो गरेमा हामीले आशीर्वाद प्राप्त गर्न सक्छौं र हामी सदा सुखी रहन्छौं भन्ने कुरालाई राम्रोसँग देखाएको छ । घिमिरेको अर्को कथा “चितीले खेल्यो होली” शीर्षकको कथाले समाजमा सबै एक आपसमा प्रेमपूर्वक व्यवहार गरेर बस्नुपर्ने कुरा प्रष्ट पारेको छ भने “पिरिरीको देशप्रेम” शीर्षकको कथामा अरुको धन सम्पत्तिमा लोभ गर्नु भन्दा आफ्नो जन्मभूमि र जननीप्रति आशक्त हुनुपर्ने कुरा देखाएको छ । त्यसैगरी अर्को कथा “राजन माया नमार है” शीर्षकमा मानिस पेशाले ठूलो सानो हुने होइन । आफ्नो काम गरेर आफ्नो पौरख खान जे जस्तो काम गरेपनि उसले समाजमा सम्मान पाउँछ भन्ने कुरालाई राम्ररी चित्रण गरेको छ । त्यसैगरी “विदाको बेला” कथामा हामीले समयको महत्त्व बुझेर समयको सदुपयोग गर्न सकेमा पृथ्वीनै उज्यालो हुन्छ भन्ने कुरा देखाएको छ भने “ठूलीकान्छी दिदी” शीर्षकको कथामा मानिस रगतको नाता भन्दा व्यवहारको नाताले नजिक हुन्छ भन्ने कुरा प्रष्ट पारेको छ ।

घिमिरेका कथामा समसामयिक विषयवस्तुलाई पनि समावेश गरेको छ । विभिन्न पात्रका माध्यमबाट कथामा जटिल घटनाभन्दा सामान्य घटनाहरूको संयोजन बढी भएको पाइन्छ ।

४.३.२ पात्र विधान

कथाकार कार्तिकेय घिमिरेको प्रस्तुत ‘परीको कल्पना’ कथासङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूका पात्रलाई स्वभाव, लिङ्ग, कार्य, प्रवृत्ति, सामाजिक सम्बन्ध आदिका आधारमा वर्गीकरण गरी हेर्न सकिन्छ ।

स्वभावगत आधारबाट यसका पात्रहरू स्थिर र गतिशील दुवै खाले भेटिन्छन् । “परीको कल्पना” कथाकी परी, “नयाँ वर्ष” कथाको च्यान्टे “चितीले खेल्यो होली”

कथाको चिती, “पिरिरीको देशप्रेम” कथाको पिरिरी, “राजन माया नमार है” कथाका राजन र सबू, “विदाको बेला” कथाको कृष्ण र “ठूलीकान्छी दिदी” कथाको सानोबाबु आदि पात्रहरूको सुरुदेखि अन्त्यसम्म स्वभाव, आचरण र कार्यशैलीमा कुनै किसिमको परिवर्तन भएको पाइँदैन । त्यसैले यिनीहरू स्थिर पात्र हुन् । अर्कोतिर “परीको कल्पना” कथाकी बच्ची, “चितीले खेल्यो होली”को भुन्टे चितुवा र काले भालु, “पिरिरीको देशप्रेम” कथाको राजकुमारी मेनका, “विदाको बेला” कथाकी शारदा, “ठूलीकान्छी दिदी” कथाकी ठूलीकान्छी जस्ता पात्रहरूको स्वभाव, आचरण तथा कार्यशैलीमा परिवर्तन भएको पाइन्छ, त्यसैले यिनीहरू गतिशील पात्र हुन् । सामाजिक सम्बन्धका आधारमा हेर्दा प्रस्तुत कथा सङ्ग्रहका पात्रहरू प्रायः मध्यम, निम्न र केही उच्च वर्गका पनि देखिन्छन् भने कार्यका आधारमा प्रमुख र सहायक पात्रहरूको स्थितिको निक्कैल गर्न सकिन्छ । साथै “नयाँ वर्ष” कथामा मानवत्तर पात्रको चयन गरिएकोले ज्यादै पठनीय छन् ।

४.३.३ परिवेश

कार्तिकेय घिमिरेको प्रस्तुत ‘परीको कल्पना’ कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूमा प्रयोग भएको परिवेशतर्फ नियाल्दा यसमा नेपाली समाज र नेपाली जनजीवनको राम्रो चित्र स्थापित भएको पाइन्छ । यस सङ्ग्रहमा बालबालिकाका मनमा रहेका भावना र विचार, बालसखा बीचको सम्बन्ध, एउटा देशभक्त बालकको मनको विचार तथा समयको महत्त्व बुझेका बालबालिकाको मनसायको बारेमा उपयुक्त चित्रण गरेको पाइन्छ ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहको पहिलो कथामा सहरी परिवेश छ । यसमा रानीपोखरी, घण्टाघर, हनूमान ढोका आदिको वर्णन गरिनु परिले काठमाडौं, ललितपुर, भक्तपुरका प्रसिद्ध ठाउँहरू घुमेको वर्णन गर्नु आदिले सहरीया वातावरणको अङ्कन गरेको प्रष्टै देखिन्छ । “नयाँ वर्ष” कथामा बेताली गाउँमा कमिलाहरू जम्मा भएकोले यहाँ

गाउँको परिवेश छ । “चितीले खेल्यो होली” कथामा भने जनावरहरूको बासस्थान वा जंगलको परिवेशलाई लिइएको छ । साथै एउटा चलाखी पात्रले भगडालुहरू बीच सौहार्दता ल्याएकोले यहाँ रमाइलो परिवेश देखिएको छ । यसैगरी अर्को कथा “पिरिरीको देश” मा पनि गाउँले परिवेश पाइन्छ भने “राजन माया नमार है” कथामा तरकारीको किनबेच भएको, पसल गएको आदि कारणले सहरीया परिवेश भएको पाइन्छ । यसैगरी “ठूलीकान्छी दिदी” कथामा गाउँले परिवेश भएको प्रष्ट हुन्छ । किनभने कथामा प्रस्तुत वातावरण, चालचलन, बोलचाल आदिले त्यो ग्रामिण परिवेश हो भन्ने कुरा स्पष्ट हुन्छ ।

४.३.४ भाषाशैली

कथाकार कार्तिकेय घिमिरेको प्रस्तुत ‘परीको कल्पना’ कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूको भाषाशैलीलाई केलाउँदा यसमा सरल, सहज एवम् सम्प्रेषण भाषाको प्रयोग भेटिन्छ । प्रस्तुत सङ्ग्रहका कथाहरूले सामाजिक, पारिवारिक र वैयक्तिक विषयवस्तुलाई अवलम्बन गरेका हुनाले पनि यसको भाषाशैली सहज र सुबोध बन्न पुगेको देखिन्छ । कथाकार घिमिरेले भाषाशैलीलाई प्रचलित सरल शब्दहरूको चयन गरेर सहज बनाएका छन् । वाक्यगठन पनि सरल छन् । पात्रानुकूल बोलचालको भाषाको प्रयोग र छोटो संवादको प्रयोगले यस सङ्ग्रहका कथालाई सरल, सहज तथा स्वभाविक बनाउनुका साथै रोचक र प्रभावकारी बनाइएको पाइन्छ । प्रस्तुत सङ्ग्रहका कथामा वर्णनात्मक, विवरणात्मक, संवादात्मक शैलीको प्रयोग भेटिन्छ । कथाकार घिमिरेले यस कृतिमा तत्सम, तद्भव र अंग्रेजी मूलका आगन्तुक शब्दको पनि प्रयोग गरेको पाइन्छ । यस कथा सङ्ग्रहमा पुलुक्क, टहटह, भसङ्ग, मुसुक्क, घुँक्कघुँक्क जस्ता अनुकरणात्मक शब्दहरूको प्रयोगले भाषालाई मिठास र प्रभावकारी बनाउन सहयोग पुऱ्याएको छ । वाक्य गठनमा प्रायःजसो सरल वाक्यको बढी प्रयोग भएको भेटिन्छ ।

४.३.५ दृष्टिविन्दु

कथाकार कार्तिकेय घिमिरेको प्रस्तुत 'परीको कल्पना' कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूमा धेरैजसो बाह्य दृष्टिविन्दु अंगाली तृतीय पुरुषशैलीमा लेखिएका भेटिन्छन् । प्रस्तुत सङ्ग्रहको पहिलो कथामा रहेको परीको कल्पना शीर्षकको कथामा दृष्टिविन्दु पात्रमा रूपमा खडा भएकी परीको मानसिक स्थिति वा अवस्थालाई चित्रण गरिएको छ । परीले कस्तो कल्पना गरिन र उनले यो पृथ्वीलोकलाई कस्तो बनेको देख्ने सोच बनाइन भन्ने कुरालाई प्रत्याइएको हुँदा यसमा बाह्य दृष्टिविन्दु अवलम्बन गरी तृतीय पुरुषशैलीको प्रयोग भएको देखिन्छ ।

यसैगरी "नयाँ वर्ष" शीर्षकको कथामा मानवेतर पात्रहरूको प्रयोग गरी तृतीय पुरुष शैलीका माध्यमबाट बाह्य दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको छ । त्यस कथाको पात्र च्यान्टेले आफ्ना अग्रजहरूको सम्मान गरेर आशिष प्राप्त गरेको हुनाले उसले जीवनमा कहिल्यै हार्नु परेन भन्ने कुराको राम्रो चित्रण गरेको पाइन्छ । 'चितीले खेल्यो होली' नामक कथामा पनि बाह्य दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ भने "पिरिरीको देशप्रेम" कथामा बाह्य दृष्टिविन्दुको प्रयोग र तृतीय पुरुष भाषाशैलीलाई नै अवलम्बन गरेको छ । जसमा त्यस कथाको पात्र पिरिरीले आफ्नो देशप्रति देखाएको प्रेम प्रसङ्गलाई मार्मिक ढङ्गले प्रस्तुत गरिएको छ । "राजन माया नमार है" कथामा राजन र साबूको संवादात्मक कुराकानी प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा बाह्य दृष्टिविन्दु तृतीय पुरुष भाषाशैलीमा प्रस्तुत भएको पाइन्छ । यसैगरी "विदाको बेला" कथामा पनि बाह्य दृष्टिविन्दुको प्रयोग तथा तृतीय पुरुष भाषाशैली नै अंगालिएको छ भने यस कृतिको अन्तिम कथा "ठूलीकान्छी दिदी" मा भने म पात्रको प्रयोग गरी प्रथम पुरुषशैलीमा लेखिएको छ र यस कथामा आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ ।

यसरी कार्तिकेय घिमिरेको यो 'परीको कल्पना' शीर्षकको कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूमा अन्तिम क्रममा रहेको "ठूलीकान्छी दिदी" शीर्षकको कथा प्रथम पुरुषशैलीमा आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको कथा हो भने बाँकी सबै कथाहरूमा बाह्य दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरी तृतीय पुरुष शैलीमा रचना गरेको पाइन्छ ।

४.३.६ द्वन्द्व विधान

बालकथाकार कार्तिकेय घिमिरेको प्रस्तुत "परीको कल्पना" कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएको कथाहरूलाई द्वन्द्वविधानका दृष्टिले केलाउँदा यसमा बाह्य द्वन्द्वभन्दा आन्तरिक द्वन्द्व नै प्रबल रूपमा रहेको भेटिन्छ । प्रस्तुत कथा सङ्ग्रहको पहिलो "परीको कल्पना" कथामा प्रमुख पात्र परीको मनमा काल्पनिक द्वन्द्वले स्थान ओगटेको छ भने यस कथाकी अर्की पात्र बच्चीलाई आफ्नो घर भत्किनु, बुबा आमालाई आगोले डढाउनु, युद्धले सम्पूर्ण वस्तुमा पुऱ्याएको नोक्सानी आदि घटनाले उनको मनमा आन्तरिक द्वन्द्व उत्पन्न गराएको छ । यसैगरी अर्को कथा "नयाँ वर्ष" मा मुख्य पात्र च्यान्टेले कसरी नयाँ वर्षलाई राम्रोसँग मनाउन सकिन्छ? भन्ने द्वन्द्व उसको मनमा उब्जाएको छ । यसैगरी अर्को कथा "चितीले खेल्यो होली" मा जङ्गलमा ठूला र साना जनावरको बीचमा दुश्मनी बढेकोले सबै जङ्गली जनावरको मनमा द्वन्द्व बढेको थियो भने त्यस कथाको मुख्य पात्र चितीको मनमा कसरी सबैलाई मिलाएर लैजान सकिन्छ, अथवा एक आपसमा माया र सद्भाव देखाएर बस्न के गर्नुपर्छ भन्ने आन्तरिक द्वन्द्व उसको मनमा थियो । यस सङ्ग्रहको अर्को कथा "पिरिरीको देशप्रेम" को मुख्य पात्र पिरिरीलाई आफ्नो देशप्रति कसरी मोह देखाउने भन्ने आन्तरिक द्वन्द्वले पिरोलेको छ भने यसै सङ्ग्रहको अर्को कथा "राजन माया नमार है" शीर्षकको कथाको मुख्य पात्र राजनको मनमा भने एउटा धनी बावुकी छोरी आफ्नो साथी बन्न पुगेकी र उसका अगाडि आफू भने ज्यादै गरीब भएको र पेशा पनि त्यस्तै निम्न स्तरको तरकारी पसलेको पेशा अंगालेकोमा उसको मनमा गहिरो मानसिक द्वन्द्व उत्पन्न भएको छ । यस सङ्ग्रहको

अन्तिम कथा “ठूलीकान्छी दिदी” मा यस कथाको मुख्य पात्र सानो बाबु आफूप्रति ठूलीकान्छी दिदीले देखाएको सद्भाव तथा माया ममताबाट प्रभावित भएर ठूलीकान्छी दिदीको जीवनमा पनि आफूले ख्याल गर्नु पर्ने कुरा र मरेर गएपश्चात् पनि उनलाई विर्सन नमिल्ने मानसिक द्वन्द्व देखाउँछन् । माथि उल्लेखित भएका घटनाक्रमले प्रस्तुत ‘परीको कल्पना’ कथा सङ्ग्रहका पात्रहरूमा आन्तरिक द्वन्द्वको प्रधानता रहेको प्रष्टै देखिन्छ ।

४.३.७ उद्देश्य

कथाकार कार्तिकेय घिमिरेको प्रस्तुत ‘परीको कल्पना’ कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूलाई उद्देश्यका दृष्टिले हेर्दा यसमा बालबालिकाका मनमा रहेका कुराहरूलाई बाहिर ल्याउने उद्देश्य राखेको पाइन्छ । यस सङ्ग्रहको पहिलो कथामा परी पात्रको माध्यमबाट सबैको मनमा कुनै न कुनै कल्पना बोकेको हुन्छ । त्यस्तो कल्पना यदि साकार बन्न पुग्यो भने हामीले चाहेजस्तो समाज बन्छ भन्ने उद्देश्य देखिन्छ । यसै सङ्ग्रहको दोस्रो कथामा हामीले जहिले पनि आफूभन्दा ठूलोको सम्मान तथा सेवा गर्नु पर्दछ । हामीलाई पालन पोषण गरेर नयाँ जीवन दिने बूढापाकाको सेवाल गरेमा देउता पनि खुशी हुन्छन् र हाम्रो सधैं विजय हुन्छ भन्ने सन्देशका साथ अग्रजहरूको माया गर्नु पर्ने उद्देश्य रहेको छ । यसैगरी “चितीले खेल्यो होली” शीर्षकको कथामा हामीले समाजमा सबैसँग मिलेर बस्नुपर्छ । एक आपसमा माया, प्रेम, सहयोग साटासाट गरेर नै सभ्य समाज निर्माण हुन्छ भन्ने उद्देश्य यस कथाले बोकेको छ । अर्को कथा ‘पिरिरीको देशप्रेम’ शीर्षकको कथामा हामीले आफ्नो देशको अगाध आस्था बोक्नु पर्छ भनिएको छ भने “राजन माया नमार है” शीर्षकको कथामा हामी सबैको आर्थिक स्थिति समान हुँदैन तर व्यवहार भने समान गर्नुपर्छ । साना तिना सबै कामको सम्मान गरिनु पर्छ । ठगेर, चोरेर खानु हुँदैन भन्ने उद्देश्य यस कथाको रहेको छ भने “विदाको बेला” कथामा हामीले समयको महत्त्वलाई बुझेर काम गर्नुपर्छ । फुर्सदको समयमा सही काममा उपयोग गरेर

मौकाको फाइदा उठाउन सकिन्छ भन्ने उद्देश्य यस कथाले बोकेको छ भने यस कथा सङ्ग्रहको अन्तिम कथा “ठूलीकान्छी दिदी” शीर्षकको कथामा मान्छे रगटको नाताले मात्र आफ्नो हुने होइन । सच्चा माया ममता र सहयोग भयो भने जोसुकै मान्छे पनि आफ्नो बन्न सक्छ तर आफ्नो व्यवहार र कर्तव्यलाई विर्सने हो भने आफैले जन्माएको छोरो पनि आफ्नो बन्दैन भन्ने कुरा देखाउनु नै यस कथाको उद्देश्य बनेको छ ।

४.४ ‘छिः कस्तो नराम्रो हिरो’ बालकथा सङ्ग्रहको विश्लेषण

नेपाली बालसाहित्यका क्षेत्रमा साधनारत कथाकार कार्तिकेय घिमिरे एक परिचित साहित्यकार व्यक्तित्व हुन् । उनका बाल कथाहरूले सामाजिक, पारिवारिक तथा पौराणिक विषयवस्तुका माध्यमबाट बालबालिकालाई शिक्षा, मनोरञ्जन तथा बालबालिकाहरूमा मानवीय असल धारणाहरू विकास गराउने उद्देश्य राखेका देखिन्छन् । अर्कातिर घिमिरेका बालकथाहरूमा समावेश गरिएका चित्रहरूले कथालाई भन्ने रोचक बनाएका छन् ।

प्रस्तुत कथा सङ्ग्रह वि.सं. २०६४ सालमा विद्यार्थी प्रकाशनद्वारा प्रकाशित भएको हो । आयतनका दृष्टिले आवरण पृष्ठबाहेक चौबीस पृष्ठमा फैलिएको यस कृतिमा “लौ भाइ हरायो”, “छिः कस्तो नराम्रो हिरो”, “ताली बजाउनु है !”, “धराहरा चढ्दाको मज्जा” र “आमाको माया” गरी जम्मा पाँच ओटा कथाहरू संग्रहित गरिएका छन् । प्रत्येक कथाको घटनाक्रमलाई रोचक तथा स्पष्ट पार्न पन्ध्रवटा सादा चित्रहरूले उक्त कृति सजिएको छ । प्रस्तुत सबै चित्रहरूले कथावस्तुलाई स्पष्ट पार्नमा सहयोग पुऱ्याएका छन् । यहाँ खासगरी विषयवस्तु, भाषाशैली दृष्टिबिन्दु, सन्देश जस्ता कोणहरूबाट उक्त बालकथा सङ्ग्रहको विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

४.४.१ कथानक

‘छिः कस्तो नराम्रो हिरो’ रमाइलो बालकथा कृति हो । यसमा पाँच ओटा कथाहरू समाविष्ट भएका छन् । यसमा बालकथाको नयाँ विषयवस्तुको स्वाद चाख्न पाइन्छ । यस कृतिको पहिलो कथा ‘लौ भाइ हरायो’ शीर्षकमा आजको समसामयिक अपराधी गिरोहले कसरी बालकहरूलाई अपहरण गरिरहेका छन् र त्यस्ता अपराधीहरूलाई कसरी कठालामा समाउन सकिन्छ र समाजमा भएका अपराधी घटनाहरू रोक्न सकिन्छ भन्ने कुरालाई मुख्य विषयवस्तु बनाएको छ । यसै कृतिको अर्को कथा छिः कस्तो नराम्रो हिरो शीर्षकमा भने त्यस कथाकी मुख्य पात्र बन्दनाले एउटा सिनेमाको कथावस्तुलाई वास्तविक भैं ठानेर त्यसमा हिरोको रूपमा खेल्ने पात्रप्रति असन्तुष्टी भएको र उनले त्यो असन्तोष खप्न नसकी हिरोलाई नै फोनबाट आइन्दा त्यस्तो अन्याय नगर्ने वचन पाएपछि मात्र उनी खुशी भएको कुरालाई मुख्य विषयवस्तु बनाएको छ । त्यस्तै अर्को ‘ताली बजाउनु है !’ शीर्षकको कथामा एउटा लङ्गपडो सुवासले आफ्नो साथीहरूले विभिन्न खेलमा भाग लिएर खेलेको, पुरस्कार पाएको देख्दा आफ्नो मनमा उब्जेको खिन्नता बोधलाई नै कथाको मुख्य विषयवस्तु बनाएको छ भने यसै कृतिको अर्को “धरहरा चढ्दाको मज्जा” शीर्षकको कथामा एउटा बालगृहका विद्यार्थीहरूले काठमाडौंको सुनधारामा रहेको धरहरा चढ्दा गरेको आनन्दको अनुभूतिलाई विषयवस्तु बनाएको छ । यस कृतिको अर्को कथा “आमाको माया” शीर्षकमा एउटा सन्तानलाई सही बाटोमा लगाउन आफ्नी आमाले खेलेको भूमिकालाई मुख्य विषयवस्तु बनाएको छ ।

यसरी विभिन्न घटनाहरूलाई विषयवस्तुका रूपमा उभ्याएर कथाकार बालबालिकाहरूलाई प्रशस्त मनोरञ्जन प्रदान गर्ने खालका कथाहरू लेख्न सफल देखिन्छन् ।

४.४.२ पात्र विधान

बाल कथाकार कार्तिकेय घिमिरेको प्रस्तुत 'छिः कस्तो नराम्रो हिरो' कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूका पात्रलाई स्वभाव, लिङ्ग, कार्य, प्रवृत्ति, सामाजिक सम्बन्ध जस्ता तत्त्वलाई आधार मानेर वर्गीकरण गरी हेर्न सकिन्छ । स्वभावगत आधारबाट हेर्दा यस सङ्ग्रहमा स्थिर र गतिशील पात्र भेटिन्छन् । यस सङ्ग्रहका कथाहरूमध्ये "लौ भाइ हरायो" कथाका सुमन, समीर, रोहन, रामजस्ता पात्रहरूको स्वभाव, आचरण र कार्यशैलीमा परिवर्तन भएको पाइन्छ । त्यसैले यिनीहरू गतिशील पात्र हुन् । साथै आफूसँगै काम गर्ने एउटा सानो भाइ हराउँदा आफूले गर्नुपर्ने सहयोग र कर्तव्य देखाएकोले यिनीहरू सत्पात्र हुन् भने अर्कोतिर यसै कथाका काले र गोरु मान्छे दुई पात्र असत् पात्रका रूपमा आएका छन् । अर्को कथा "छिः कस्तो नराम्रो हिरो" शीर्षकको कथाका पात्रहरू बन्दना र उनका दाजुका भने शुरुदेखि अन्तसम्म स्वभाव, आचरणमा कुनै परिवर्तन पाइँदैन । त्यसैले यिनहरू स्थिर पात्र हुन् । अर्को "ताली बजाउनु है!" शीर्षकको कथामा रमेश स्थिर पात्र हो भने सुवास गतिशील पात्र हो । यसैगरी "धरहरा चढ्दाको मज्जा" कथाकी मनीषा, यमुना, सरिता, सुवास सबै गतिशील पात्र हुन् । साथै अन्तिम कथा "आमाको माया" कथाको म पात्र पनि गतिशील नै देखिन्छ । लिङ्गका आधारमा हेर्दा स्त्री र पुरुष दुवै किसिमका पात्रहरूको प्रयोग भएको देखिन्छ । सामाजिक सम्बन्धका आधारमा हेर्दा यस सङ्ग्रहका कथाका पात्रहरू प्रायः जसो निम्न मध्यम वर्गका र केहीमात्र मध्यम वर्गका रहेको पाइन्छ भने कार्यको आधारमा प्रमुख र सहायक पात्रहरूको स्थिति भेट्न सकिन्छ र यस सङ्ग्रहको "लौ भाइ हरायो" कथामा केटाकेटीको अपहरण गरेर मृगौला बेच्ने गिरोहजस्ता असत् पात्र पनि भेटिन्छन् ।

४.४.३ परिवेश

कार्तिकेय घिमिरेको प्रस्तुत 'छिः कस्तो नराम्रो हिरो' कथा सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूमा प्रयोग भएको परिवेशतर्फ नियाल्दा नेपाली समाजमा रहेको जनजीवनको राम्रो चित्रण भेटिन्छ । घिमिरेका कथामा नेपाली समाजको चालचलन, परम्परा, सामाजिक मूल्य मान्यताका साथै सामाजिक विकृतिको समेत चित्रण पाइन्छ । "लौ भाइ हरायो" कथामा एउटा आफ्नो सहकर्मी भाइ हराउँदा अरु साथीहरूको मनमा उब्जेका भावना, कल्पना, वेदना, छटपटि र अन्त्यमा भेट्दाको आनन्द तथा अपराधी गिरोह पत्ता लगाउँदा पाएको सफलताको यथार्थ चित्रण यसका महत्वपूर्ण परिवेश हुन् । यसैगरी "छिः कस्तो नराम्रो हिरो" मा एउटा चलचित्रको हिरोले समाजमा दिनुपर्ने सन्देशप्रतिको असन्तुष्टी र त्यस असन्तुष्टीप्रतिको सुभाष नै मुख्य परिवेश रहेका छन् भने "ताली बजाउनु है" कथामा एउटा अशक्त बालक कल्पनामा चुर्लुम्म डुबेर रमाएको काल्पनिक क्षण पाइन्छ । "धरहरा चढ्दाको मज्जा" शीर्षकको कथामा सबै केटाकेटीहरू मिलेर आ-आफ्नो उमेर मिलेर टोलीमा बसी धरहरा घुम्दा पाएको आनन्दानुभूति नै मुख्य परिवेशको रूपमा रहेको छ । साथै यस सङ्ग्रहको अन्तिम कथा "आमाको माया" मा आफ्नी आमाको मायालु व्यवहारले एउटा कुमार्गमा लागेको बालक पनि सुमार्गमा फर्किएको र आफ्नो गल्ती महशुस गरेको परिवेश पाइन्छ । साथै यस सङ्ग्रहका कथाहरूमा ताहाचल, कालीमाटी, असन, इन्द्रचोक, न्यूरोड, हनुमानढोका, बसन्तपुर, विष्णुमती पुल, कीर्तिपुर, बल्खु, त्रिपुरेश्वर, सुन्धारा आदि ठाउँहरू परिवेशका रूपमा आएका छन् ।

४.४.४ भाषाशैली

कुनैपनि भाव वा विचार व्यक्त गर्ने माध्यम भाषा हो । कथामा पात्रले बोल्ने भाषामा उनीहरूको उमेर बौद्धिक स्तर र वातावरण जस्ता कुराले प्रभाव पारेको हुन्छ । बालकथामा भाषिक सरलता, रोचक प्रस्तुति र मौकिलता जस्ता गुण हुनु

आवश्यक मानिन्छ । यस सङ्ग्रहका कथाहरूमा घिमिरेले बाल उपयोगी सरल भाषाको प्रयोग गरेका छन् । यसमा पुलुक्क, खिस्रिक्क, प्वाक्क, मुसुक्क आदि जस्ता अनुकरणात्मक शब्दहरूको प्रयोग र लौ न नि जस्ता निपातको प्रयोग गरेर भाषामा मिठास ल्याउने काम गरेको छ । यसैगरी स्टेज, ड्राइभर, मिनीबस जस्ता आगन्तुक शब्दको पनि प्रयोग गरेको छ । वर्णनात्मक शैलीमा लेखिएको प्रस्तुत बालकथा भाषाशैलीका दृष्टिले बालबालिकाहरूका लागि धेरै उपयोगी रहेको देखिन्छ ।

४.४.५ दृष्टिविन्दु

प्रस्तुत कथा सङ्ग्रहका कथाहरूमा अन्तिम कथा “आमाको माया” प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दुमा रहेको छ भने बाँकी सबै कथाहरूमा तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको छ । उक्त बालकथामा भएका सम्पूर्ण कथाको घटना क्रियाकलाप, संवाद तथा पात्रका चारित्रिक विशेषताहरूलाई बाहिरै बसेर कथाकार स्वयम्बाट वर्णन भएको पाइन्छ । यसरी कथाकारबाटै पात्र वा चरित्रको भावना बोल्ने काम भएकोले उक्त कथा सङ्ग्रहमा मुख्य गरेर तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

४.४.६ द्वन्द्व विधान

बाल कथाकार कार्तिकेय घिमिरेको प्रस्तुत ‘छिः कस्तौ नराम्रो हिरो’ कथा

सङ्ग्रहमा समाविष्ट भएका कथाहरूलाई द्वन्द्व विधानका दृष्टिले केलाउँदा यसमा वाह्य द्वन्द्वभन्दा आन्तरिक द्वन्द्व नै प्रबल रहेको पाइन्छ । प्रस्तुत कथासङ्ग्रहको पहिलो “लौ भाइ हरायो” कथामा नौ वर्षको फुच्चे सुमन हराएपछि उनको नाइके समीर लगायत सबै पात्रका मनमा उठेका तरङ्गहरू नै आन्तरिक द्वन्द्व हुन् भने अर्को “छिः कस्तौ नराम्रो हिरो” कथामा चलचित्र हेर्न गएको बन्दनाको मनमा चलचित्रले समाजमा प्रदान गरेको सन्देशप्रति उठेको आन्तरिक द्वन्द्व नै प्रबल रहेको पाइन्छ । यसरी अर्को “ताली बजाउनु है!” शीर्षकको कथामा आफ्नो साथी रमेशले पुरस्कार पाउँदा सबैले ताली बजाएको देखेर लड्गडो सुवासको मनमा

परेको चोट नै यस कथाको आन्तरिक द्वन्द्व हो । साथै आफ्नो लड्गडो विद्यार्थीले खेलन मिल्ने खेलको आयोजना गर्न नसकेको कारणले सुवासको मनमा द्वन्द्व उत्पन्न भएको हो भन्ने कुरा थाहा पाएपछि आयोजक सरको मनमा पनि आन्तरिक द्वन्द्वले स्थान पाउँछ । यसैगरी यस सङ्ग्रहको अर्को कथा “धरहरा चढ्दाको मज्जा” मा सुवासले क्यामेरा लगेर धरहरामा चढ्दाका फोटो लिने इच्छा गरेको थियो तर गेटमा पाले दाइले उसको क्यामेरा लिएपछि सुवासको मनमा आन्तरिक द्वन्द्वले गाढा स्थान पाएको देखिन्छ, भने यस सङ्ग्रहको अन्तिम कथा “आमाको माया” शीर्षकमा म पात्रको व्यवहार देखेर उनकी आमाको मनमा छोरालाई कसरी सहि बाटोमा हिडाउँने भन्ने मानसिक द्वन्द्वले स्थान ओगटेको पाइन्छ ।

माथि उल्लेखित भएका घटनाक्रमले प्रस्तुत ‘छिः कस्तो नराम्रो हिरो’ कथासङ्ग्रहका पात्रहरूमा आन्तरिक द्वन्द्वको प्रधानता रहेको प्रष्टै देखिन्छ ।

४.४.७ उद्देश्य

प्रत्येक कृतिका आफ्नै किसिमका उद्देश्य हुन्छन् । घिमिरेद्वारा रचित यो ‘छिः कस्तो नराम्रो हिरो’ कथा सङ्ग्रह पनि विभिन्न उद्देश्यहरू बोकेर प्रस्तुत भएको देखिन्छ । प्रस्तुत कथाहरूका माध्यमबाट कथाकारले विशेष गरेर बालबालिकाको असल चरित्र निर्माण र उनीहरूलाई पर्याप्त मनोरञ्जन प्रदान गर्नमा जोड दिएको देखिन्छ । यसका साथै यस कृतिमा समाविष्ट कथामध्ये “लौ भाइ हरायो” शीर्षकको कथाले सामाजिक समस्याको समाधान सवैले मिलेर मात्र सम्भव हुन्छ भन्ने सन्देश दिएको छ भने “ताली बजाउनु है” कथाले हामीले समाजमा रहेका अशक्त, अपाङ्ग व्यक्तिका मनमा पनि सबल व्यक्तिका मनका जस्तै इच्छा हुन्छन् त्यो कुरालाई हामीले विचार पुऱ्याएर व्यवहार गर्नु पर्छ भन्ने सन्देश बोकेको छ । यसैगरी अर्को कथा “धरहरा चढ्दाको मज्जा” ले हामीले अनुभव गरेका जानेका सुनेका कुराहरू अरुलाई पनि सिकाउनु पर्ने सन्देश बोकेको छ भने “आमाको माया” शीर्षकको कथाले कुमार्गमा लागेको व्यक्तिलाई पनि माया ममता दिएर

फकाई फुल्याई गयो भने सुमार्गमा ल्याउन सकिन्छ भन्ने सन्देश बोकेको छ । यसरी सबै कथाहरूले पाठकवर्गलाई केही न केही सन्देश दिनु नै यस बालकथाको उद्देश्य रहेको छ ।

४.५ उपन्यास तत्त्वका आधारमा अचम्मको देश उपन्यासको विश्लेषण

कार्तिकेय घिमिरेका हालसम्म प्रकाशित तीनवटा उपन्यासहरू अचम्मका देश (२०५८), डरलाग्दो राक्षसको खोजी (२०५८) र भूतराज (२०५८) हुन् । संख्यात्मक दृष्टिकोणले उन्नतशील रहेको बाल साहित्यकार कार्तिकेय घिमिरेको कथा विधा पछिको दोस्रो उपन्यास विधा नै हो । घिमिरेका तीनवटा उपन्यासहरूमध्ये अचम्मको देश (२०५८) ज्यादै अचम्मको कथावस्तु भएको र रमाइलो बाल उपन्यास भएकोले साथै यो उपन्यास पढ्दा पाठकको मन छुने भएकोले यहाँ अचम्मको देश (२०५८) को सङ्क्षिप्त रूपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

४.५.१ उपन्यासका तत्त्वहरू

उपन्यासको रचनामा विभिन्न तत्त्वहरूको समायोजन हुन्छ । जसको समुचित प्रयोग र अन्तर मिश्रणमा नै उपन्यासले स्पष्ट स्वरूप प्राप्त गर्दछ । आधुनिक समालोचनामा यिनलाई तत्त्व नमानेर उपकरणका रूपमा पनि व्याख्या गरिएको पाईन्छ । उपन्यासलाई साहित्यिक विधाको रूपमा चिनाउन यसमा प्रयोग गरिने विभिन्न घटक वा अवयवको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । उपन्यास रचनाका आधारभूत तत्त्वका बारेमा सबै विद्वान्हरू एकमत छैनन् तर पनि वर्तमानमा स्वीकार गरिएका उपन्यासका तत्त्वहरूमा कथानक, चरित्र, भाषाशैली, देशकाल र वातावरण, दृष्टिविन्दु र उद्देश्य हुन् । यिनै तत्त्वका आधारमा यहाँ अचम्मको देश बालउपन्यासको विश्लेषण गरिएको छ ।

४.५.१.१ कथानक

कथानक भनेको उपन्यासमा घट्ने घटनाहरूको योजनावद्ध ढाँचा हो । यसबाट उपन्यासको कथावस्तु वा कथानकलाई संगठित, व्यवस्थित र परिष्कृत

बनाएर उपन्यास रचना गरिन्छ । घिमिरेको यो 'अचम्मको देश' शीर्षकको बाल उपन्यास बालबालिकाहरूका लागि ज्यादै रमाइलो कथानकमा रहेको छ । यस उपन्यासमा आकाशको देशको कथा रहेको छ । उपन्यासको कथामा बालबालिकाहरू उड्ने घरमा चढिर आकाशको देशमा पुग्छन् । त्यो देशमा पुगेर उनीहरूले के के कुरा देख्छन् ? को को लाई भेट्छन् ? र उनीहरूको जीवनमा कस्ता कस्ता घटना घट्छन्? भन्ने कुरालाई यो उपन्यासमा निकै रोचक ढङ्गले प्रस्तुत गरिएको छ । लेखक घिमिरेले यस उपन्यासमा आफ्नो कल्पनाशीलतालाई रोचक शैलीमा प्रस्तुत गरेका छन् । जसमा कानूनको शासन छ । त्यसै अनुसार अचम्मको देशमा कसैको घरमा एउटा बच्चा जन्मनासाथ उसले त्यहाँ एउटा विरुवा रोप्नु पर्छ । बच्चा बढ्दै जाँदा त्यो विरुवा पनि बढ्दै जानुपर्छ । मानिसले आफ्नो बच्चालाई जित्तिकै त्यो विरुवालाई पनि माया र स्याहार दिनु पर्छ । नत्रभने त्यहाँको कानूनले उनीहरूलाई दण्ड दिन्छ । यसैगरी त्यो देशमा सबैप्रति समान व्यवहार छ । त्यहाँका राजाले सबैलाई बराबर देख्छन् । राजा र सम्पूर्ण प्रजाको सम्पत्ति बराबर छ । साथै त्यहाँ सरसफाईप्रति सबै सचेत छन् । आफूले खाना खाएका भाँडा आफैँले सफा गर्छन् । कागजका टुक्रा तथा चकलेटका खोलहरू बाटोमा फाल्न पाइन्न । फोहोर मलाई भन्ने भाँडोमा मात्र फाल्न पाइन्छ । यसरी उपन्यासको कथानकले विशेष गरी कानूनको शासन, सबैप्रति समान व्यवहार र सरसफाईप्रतिको सचेततालाई जोड दिएको छ ।

४.५.१.२ चरित्र

चरित्र उपन्यासको महत्त्वपूर्ण तत्त्व हो । जसले उपन्यासको कथा वस्तुलाई आवश्यक गति र उपयुक्त मार्ग निर्देशन प्रदान गर्नुका साथै जीवन्तता दिने काम गर्दछ । अचम्मको देश उपन्यासमा प्रमुख र गौण तथा स्थिर र गतिशील पात्र छन् । यो उपन्यासमा बाल पात्रपात्रा वीरु र कान्छी प्रमुख पात्रका रूपमा रहेका छन् भने वीरुका बा-आमा र दिदी गौण पात्रका रूपमा आएका छन् । साथै यसमा वीरु र कान्छीजस्ता पात्रको स्वभाव र आचरणमा समय अनुसार परिवर्तन भएकोले

यिनीहरू गतिशील पात्र हन् भने वीरुका आमा, बा र दिदीको समय अनुसार स्वभाव र कार्यशैलीमा कुनै परिवर्तन नआएकोले यिनीहरू स्थिर पात्र हुन् ।

अचम्मको देश बाल उपन्यासमा बाल पात्रपात्रा वीरु र कान्छीका माध्यमबाट उपन्यासकारले सवैप्रति समान व्यवहार गर्न सकेमा, सबै मानिस मिहिनेती भएमा र जुक्तिबुद्धिले काम गर्न सकेमा हामी पनि देशलाई सम्पन्न र सुखी बनाउन सक्छौं भन्ने सन्देश दिएका छन् । उपन्यासकारले अन्य पात्रहरू आमा, बा, दिदीलाई भने उपन्यासको बीचैमा छोडेका छन् । अन्त्यमा उनीहरूको पनि उल्लेख गरिदिएको भए पाठक बालबालिकाको उत्सुकता शान्त हुने थियो ।

४.५.१.३ भाषाशैली

भाषा अभिव्यक्तिको माध्यम हो र साहित्यको सर्वस्व हो । भाषाको शक्तिमा नै उपन्यासको गौरव अडेको हुन्छ । यस उपन्यासमा लेखकले बालबालिकाले सजिलै बुझ्न सक्ने सरल भाषाको प्रयोग गरेका छन् । यो उपन्यास पढेर सबै बालबालिकाहरूले भरपूर मनोरञ्जन प्राप्त गरुन् भन्ने लेखकको भनाइ छ (शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी) । त्यसैले यहाँ ज्यादै सरल भाषाको मात्र प्रयोग भएको छ । यस उपन्यासमा टिलिक्क, ट्वाल्ल, चिटिक्क, प्याट्ट, मुसुक्क, खिटिक्क जस्ता अनुकरणात्मक शब्दहरूको प्रयोग गरिएको छ भने त, नि, पो, लौ जस्ता निपातको पनि प्रयोग गरेर भाषालाई मिठास दिने काम भएको छ । यस उपन्यासमा जम्प, अन-अफ, पेट्रोल, एम्बुलेन्स, प्लेन, जस्ता आगन्तुक शब्दको प्रयोगले समेत भाषामा मिठास थप्ने काम भएको छ ।

४.५.१.४ देश, काल र वातावरण

देश, काल, वातावरणको सन्दर्भमा यस बाल उपन्यासले काठमाडौंको पशुपति क्षेत्र, गौशालादेखि सगरमाथा हुँदै एउटा आकाशको देश सम्मको परिवेशलाई समेटेको छ । म पात्रले आफ्ना बुवाआमा र दिदीसँग एउटा रमाइलो घरबाट बादलपारिको देशको यात्रा सुरु गरेको स्थितिको हुबहु चित्रण गरिएको छ ।

यस बाल उपन्यासमा हाम्रो देशलाई सुन्दर बनाउनका लागि हामीले गर्नु पर्ने काम, कर्तव्य, तथा नियम कानूनको समेत काल्पनिक रूपमा चित्रण गरिएको छ ।

४.५.१.५ उद्देश्य

साहित्यको सिर्जना गर्न कुनै पनि उद्देश्यको आवश्यकता पर्दछ । लेखकले आफ्नो जीवनदर्शन कलापूर्ण र भावपूर्ण रूपमा प्रस्तुत गरेको हुन्छ । यो अचम्मको देश उपन्यासले पनि आफ्नै उद्देश्य बोकेको छ । यस उपन्यासको मुख्य उद्देश्य नै बालबालिकाहरूलाई मनोरञ्जन दिनु र असल समाजको निर्माण गर्नु नै देखिन्छ । जस अनुसार देशमा लागू भएको कानून सबैप्रति बराबर हुनुपर्छ, देशमा सबै जनताप्रति शासकवर्गले समान व्यवहार गर्नु पर्दछ र हामी सबैले सरसफाईको महत्त्व बुझेर काम गर्नु पर्दछ र अरुलाई पनि त्यस्तो कार्यमा सचेत गराउनु पर्दछ र सभ्य समाजको निर्माण गर्नुपर्छ भन्ने यस उपन्यासको उद्देश्य रहेको छ ।

४.५.१.६ दृष्टिविन्दु

उपन्यासमा उपन्यासकारले कथावाचकका लागि उभिन वा बस्नलाई रोजेको ठाउँ नै दृष्टिविन्दु हो (बराल, एटम, २०५८ : २९) । दृष्टिविन्दु त्यो स्थिति, स्थान वा सीमा हो, जसको माध्यमबाट उपन्यासकारले आफ्नो धारणा व्यक्त गर्दछ । दृष्टिविन्दुलाई पनि दुई भागमा विभाजन गरिएको छ । आख्यानकार स्वयम् उपस्थित भएर म पात्रका रूपमा कथावस्तु प्रस्तुत गर्नु आन्तरिक दृष्टिविन्दु हो भने आख्यानकार घटनास्थल भन्दा बाहिरै बसेर अरुको बारेमा टिप्पणी गर्दा भने त्यो बाह्य दृष्टिविन्दु हुन जान्छ । यसरी हेर्दा अचम्मको देश उपन्यासमा म पात्रको प्रयोग गरी आन्तरिक दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरेको पाइन्छ । यसमा म, हामी जस्ता प्रथम पुरुषका सर्वनामको प्रयोग छ ।

पाँचौं परिच्छेद

उपसंहार

नेपाली साहित्यका बालकथा, कविता, बालउपन्यास, कथा जस्ता विधामा कलम चलाउने कार्तिकेय घिमिरे शालीन व्यक्तित्वका रूपमा चिनिन्छन् । उनका बारेमा अघिल्ला तीन परिच्छेदमा क्रमशः जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वका बारेमा समालोचनात्मक अध्ययन गरिसकिएकोले यस परिच्छेदमा उनका जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वका मूलभूत पक्षहरूलाई निष्कर्ष सहित प्रस्तुत गरिन्छ ।

नेपाली साहित्यमा कार्तिकेय घिमिरे नामले प्रसिद्ध रहेका प्रतिभाको जन्म वि.सं. २०३३ साल कार्तिक ११ गते सर्लाहीको हरिवन २ मा पिता चन्द्रनाथ र माता दुर्गादेवीका नवौं सन्तानका रूपमा भएको हो । साहित्यिक यात्राको दशक लामो समय पार गरिसकेका घिमिरेले बालकथा, बालउपन्यास, कविता विधाका माध्यमबाट नेपाली साहित्यका फाँटमा महत्वपूर्ण योगदान दिएका छन् ।

कार्तिकेय घिमिरेका नामले प्रसिद्ध रहेका व्यक्ति प्रतिभाको जन्म वि.सं. २०३३ सालमा सर्लाही जिल्लाको हरिवन- २ मा पिता चन्द्रनाथ र माता दुर्गादेवीका नवौं सन्तानका रूपमा भएको हो । साहित्यिक यात्राको एक दशक लामो यात्रा पार गरिसकेका घिमिरेले नेपाली बाल साहित्यको क्षेत्रमा महत्वपूर्ण योगदान दिएका छन् ।

मध्यमवर्गीय परिवारमा जन्मेका घिमिरेको बाल्यकाल सुखपूर्वक नै बितेको थियो । उनलाई घर नजिकैको पाठशालामा चार वर्षकै उमेरमा अक्षरारम्भ गराउने काम भएको थियो । बुवाको रेखदेख र नियन्त्रणमा उनले अक्षरारम्भ गरेका थिए । उनले आफ्नो घर नजिकैको पाठशाला “महादेव जनता मा.वि. बाट शिक्षाको प्रारम्भ गरेका हुन् र सोही विद्यालयबाट यिनले वि.सं. २०४९ सालको एस.एल.सी. परीक्षामा सहभागी भई दोस्रो श्रेणीमा एस.एल.सी. उत्तीर्ण गरेका हुन् । त्यसपछि उच्च शिक्षाका लागि “चर्तुभुजेश्वर जनता उच्च मा.वि.” सुकेपोखरी सर्लाहीमा दश

जोड दुई शिक्षा संकायबाट उत्तीर्ण गरेर सो उच्च मा.वि.को प्रथम समूहको इज्जत राख्न समेत घिमिरे सफल भएका हुन् । त्यसपछि उच्च शिक्षाकै सिलसिलामा घिमिरे काठमाडौं प्रवेश गरी काठमाडौंको पुतलीसडक स्थित “काठमाडौं शिक्षा क्याम्पस”को रात्री कक्षामा पढेर शिक्षा शास्त्रमा द्वितीय श्रेणीमा बी.एड. उत्तीर्ण गरे भने वि.सं. २०६३ सालमा काठमाडौंको तीनकुनेमा रहेको “कलेज अफ जर्नालिजम एण्ड मास कम्यूनिकेसन” नामक संस्थाबाट पत्रकारिता विषयमा प्रथम श्रेणीमा स्नातकोत्तर तह समेत उत्तीर्ण गरे ।

‘कथा एउटा जीवनको’ शीर्षकको फुटकर कविता लेखनबाट साहित्यिक यात्रा प्रारम्भ गरेका घिमिरेको आफ्नै संवेदनशील हृदय र नेपाली साहित्यका अग्रणी साहित्यकारहरू रमेश विकल, दिनेश अधिकारी, लगायत अंग्रेजी बाल साहित्यका चर्चित लेखक हान्स क्रिश्चियन एण्डरसनका साहित्यिक सिर्जनशीलबाट प्रभावित भई कविता सिर्जनामा संलग्न भएका हुन् ।

कार्तिकेय घिमिरे बाल्यकालदेखि नै कम बोल्ने, मुस्कुराएर मात्र अरुलाई प्रतिक्रिया दिने, चकचके र जिज्ञासु स्वभावका थिए । माध्यमिक तहको विद्यार्थी जीवन देखि नै कविता लेख्न थालेका घिमिरे स्नातक तहमा अध्ययनरत छँदादेखि विभिन्न साहित्य तथा सामाजिक संघ-संस्थाहरूमा क्रियाशील भएको पाइन्छ । त्यसैगरी उनले साहित्यिक गतिविधि एवम् अन्य विविध कार्यका सिलसिलामा विभिन्न जिल्लाहरूको भ्रमणबाट त्यहाँका सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक तथा भौगोलिक पक्षको पनि जानकारी लिएका छन् । सानैदेखि सरल, शिष्ट स्वभावका घिमिरेमा कल्पनाशीलता, संवेदनशीलता तथा भावुकता जस्ता प्रवृत्तिहरू भेटिन्छन् । घिमिरेको मूल रुचिको क्षेत्र अध्ययन, भ्रमण र साहित्यलेखन हुन् ।

वैयक्तिक जीवनमा विशेष घटनाहरू आइपुग्छन् त्यस्ता घटनाहरूबाट घिमिरे पनि अछूतो छैनन् । घिमिरेका श्रद्धेय दाजु डा. केशव घिमिरेको २०६६ साउन २२

गते दुःखद निधन भएको दिन उनका लागि ज्यादै दुःखको घटना घटेको दिन हो भने सबैभन्दा सुखद घटना चाहीं उनले २०६४ सालमा राष्ट्रिय बालहितकारी पुरस्कार ग्रहण गर्दाको क्षण हो ।

जीवन साँच्चै संघर्षपूर्ण यात्रा नै हो । जीवन भोगाइका क्रममा आएका आरोह-अवरोहहरूको कुनै हिसाब गर्न सकिन्न । जीवनमा कति दुःख कष्टहरू आए, कति दुःखद क्षण आए त्यसको कुनै गणना छैन भन्ने शोधनायकको भनाइ छ र यही धारणाले उनको जीवन भोगाइसँग मेल खाएको देखिन्छ ।

जीवनमा विभिन्न पक्षले व्यक्तित्वको निर्माण गर्दछ । व्यक्तित्व निर्माणमा कुनै पनि मानिसको जीवन भोगाइमा आउने विविध घटना, जीवनका चाप, प्रतिचाप, आरोह-अवरोह, घात-प्रतिघात, क्रिया-प्रतिक्रिया, द्वन्द्व-प्रतिद्वन्द्वहरूले प्रमुख भूमिका खेलेको हुन्छ । यसैगरी ऊ बाँचेको परिवेश पारिवारिक पृष्ठभूमि, सामाजिक-सांस्कृतिक रुचि, पेशा, शिक्षादीक्षा आदिले पनि व्यक्तित्वको निर्माणमा सहयोग पुऱ्याएको हुन्छ । कार्तिकेय घिमिरे नेपाली साहित्यका एक सर्जक व्यक्तित्व हुन् । यिनी मूलतः साहित्यकार हुन् तापनि साहित्यतर क्षेत्रमा पनि संलग्न छन् । यसबाट उनको बहुमुखी प्रतिभाको निर्माण र बहुआयामिक व्यक्तित्वको निर्माण भएको छ । उनको व्यक्तित्वलाई निजी व्यक्तित्व र सार्वजनिक व्यक्तित्व गरी दुई भागमा बाँडेर हेर्न सकिन्छ । घिमिरेको निजी व्यक्तित्वतर्फ दृष्टि दिँदा उनी सहज, सरल र शान्त देखिए पनि गहिरिएर हेर्दा कुनै कुराको चिन्तन गरिरहेको पाइन्छ । चाकरी, चाप्लुसी गर्न पटककै मन नपराउने घिमिरेमा सहज, सरल, सहयोगी, भावुक, कर्तव्यपरायण र स्वावलम्बी जस्ता आन्तरिक गुणहरू पाइन्छन् भने उनको निजी बाह्य व्यक्तित्वतर्फ दृष्टि दिँदा उनी पाँच फुट नौ इन्च अग्ला, गहुँगोरो वर्णका, बाटुलो अनुहार परेका घिमिरेको शारीरिक व्यक्तित्व आकर्षक देखिन्छ । यिनको रगत समूह 'बी' पोजेटिभ हो भने हालको वजन त्रियासी के.जी. रहेको छ । कुनै पनि विषयमा बोल्नु पर्दा शिष्ट र मिठासपूर्ण ढङ्गले बोल्नु उनमा पाइने निजी विशेषता हो ।

घिमिरेको सार्वजनिक व्यक्तित्वभित्र देखिने साहित्यिक व्यक्तित्व र सामाजिक व्यक्तित्वतर्फ दृष्टि दिँदा घिमिरे हाल ३५ वर्षको उमेरसम्म आइपुग्दा यिनले विभिन्न संघ-संस्थासंघ आवद्ध भएर आफ्नो जिम्मेवारी निभाएको देखिन्छ भने कतिपय संस्थामा हाल कार्यरत छन् । समाज सेवाका विभिन्न क्षेत्रहरूमा सक्रिय योगदान पुऱ्याउनुका साथै विभिन्न साहित्यिक संघ-संस्थामा संलग्न रहेर आफ्नो कुशल परामर्श दातृ व्यक्तित्वको परिचय पनि दिएका छन् । साहित्यका कथा, कविता क्षेत्रमा गरेको विधागत योगदानबाट नै साहित्यिक व्यक्तित्वको निर्धारण हुने भएकोले घिमिरेको साहित्यिक व्यक्तित्व निर्माणमा बालकथाका क्षेत्रमा र बाल उपन्यासका क्षेत्रमा गरेको योगदानले सहयोग गरेका छन् ।

कार्तिकेय घिमिरेको साहित्य लेखनको प्रारम्भ 'कर्तव्य' शीर्षकको कविताबाट भएको भए तापनि प्रकाशनका दृष्टिले उनको पहिलो प्रकाशित कविता "कथा एउटा जीवनको" नै हो । यो २०५३ सालको 'रचना' पत्रिकाको कार्तिक-मंसीर अङ्कमा प्रकाशित भएको हो । यसरी कविताका माध्यमबाट सार्वजनिक रूपमा देखा परेका घिमिरेले साहित्य सिर्जनातर्फ, कविता, कथा र बाल साहित्यका क्षेत्रमा कलम चलाए पनि बालकथाको क्षेत्रमा नै उनी प्रतिभाशाली देखिन्छन् ।

बहुआयामिक व्यक्तित्वका धनी बाल साहित्यकार कार्तिकेय घिमिरेका हालसम्म चौबिस वटा बालकथा सङ्ग्रह, 'निर्दोष हत्यारा' शीर्षकको एउटा कथा सङ्ग्रह, 'मुर्दालाई दुख्ताँन', शीर्षकको कविता सङ्ग्रह लगायत तीनवटा बालउपन्यासहरू प्रकाशित गरेका छन् । यसरी कथा, बालकथा, बालउपन्यास कविता जस्ता क्षेत्रमा कलम चलाएर घिमिरे बहुमुखी व्यक्तित्वका रूपमा स्थापित भएका छन् तापनि उनको बाल साहित्यकार व्यक्तित्व नै उर्वर रहेको छ ।

वि.सं. २०५३ देखि लेखन प्रारम्भ गरी निरन्तर साधनारत घिमिरेले आफ्ना कृतिहरूमा बाल बालिकाहरूलाई मनोरञ्जन प्रदान गर्ने उद्देश्य लिएर बाल अधिकार, बाल संरक्षण, समानताको व्यवहार, समान कानूनको व्यवस्था, सरसफाइको महत्त्व,

मित्रताको व्यवहार, बुढापाकाको सम्मान, देशप्रतिको प्रेम, समयको सदुपयोग, सामाजिक विकृति जस्ता विषयहरूलाई समेटेर आफ्ना कृतिहरूको रचना गरेका छन् ।

घिमिरेका बालकथाहरूमध्ये 'भ्यागुताको प्रजातन्त्र' मा मानवेत्तर पात्रको माध्यमबाट प्रजातन्त्रको महत्त्वबारे दर्शाएको र प्रजातन्त्रमा एकले अर्कोलाई थिचोमिचो गर्ने प्रवृत्तिबारे वर्णन गरेको छ भने परीको कल्पनामा मानिसहरू एक भएर जुटेमा पृथ्वी नै स्वर्ग जस्तो हुने, बुढापाकाको सधैं सेवा गर्नु पर्ने, समयको महत्त्व बुझेर काम गर्नु पर्ने, आफ्नो देशको माया गर्नु पर्ने, साथीसाथी बीचमा सद्व्यवहार गर्नु पर्ने, जस्ता विषयलाई समेटिएको छ । यसैगरी "बालदिवस"मा बालअधिकारको विषयमा चर्चा गरिएको छ भने "छिः कस्तो नराम्रो हिरो"मा समाजमा विकृति ल्याउने चलनको निर्मूल गर्नु पर्छ र बालबच्चा अपहरण गर्ने गिरोहको अन्त्य गर्नुपर्छ भनेको छ । यसैगरी उनका बाल उपन्यासहरूमा कानूनको शासन, सबैप्रति समान व्यवहार, हामीले मिहिनेत बाट प्राप्त गर्न सक्ने फल, कल्पना, विज्ञान र जादू जस्ता विषयलाई समेटेको छ ।

साहित्य सरल र सरस हुनुपर्छ भन्ने घिमिरेको धारणा छ । यही मान्यता अनुसार उनका रचना सरल र सहज रहेका छन् । साहित्य सर्वसाधारणले पनि र सामान्य बालबालिकाले पनि बुझ्न सक्नुपर्छ भन्ने मान्यता अनुरूप उनले आफ्ना रचनाहरूमा क्लिष्टता आउन नदिन सरल भाषाशैलीको प्रयोग गरेका छन् । आफ्ना सिर्जनामा देखेका भोगेका, सुनेका कुरालाई यथार्थपरक ढङ्गले प्रयोग गरी चित्रण गरेका छन् । नेपाली बाल साहित्यका क्षेत्रमा घिमिरेले पुऱ्याएको योगदान उल्लेखनीय छ ।

नेपाली बालसाहित्य आकाशमा उदाएका केही न्यून साहित्यकारहरूको पङ्क्तिमा आफ्नो नाम सफलतापूर्वक स्थापित गर्न सक्षम घिमिरेले कथा, कविता, बालकथा, बाल उपन्यासमा पुऱ्याएको योगदान अविस्मरणीय रहेको छ । आजको

प्रतिस्पर्धात्मक साहित्यिक युगमा पनि आफूलाई उच्च दर्जाको गहकिलो स्थानमा सुरक्षित राख्न उनी सफल भएका छन् । उनका रचनाहरूबाट प्राप्त नीति, बालअधिकार, बालशिक्षा, मनोरञ्जन जस्ता विषयलाई सौन्दर्य तत्त्वले रङ्गाएर पाठकसामु पुऱ्याउने घिमिरेको कृतिभिन्न रहेका उद्देश्यले गुणात्मक योगदानलाई माथि उठाएका छन् । यसैगरी विभिन्न विधामा कलम चलाएर सफलता प्राप्त गरी उच्च तहका साहित्यिक कृतिहरू पस्कने घिमिरेका कृतिहरूको संख्यात्मक परिमाणबाट उनको परिमाणात्मक योगदानको मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ । वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा पनि साहित्यकार घिमिरे साधककै रूपमा तल्लीन रहेका छन् । उनका केही बालकथाहरू प्रकाशोन्मुख छन् भने अन्य बालसाहित्यको रचनामा पनि जुर्मुराईरहेका छन् जसको परिणामस्वरूप नेपाली साहित्यले आगामी दिनमा पनि साहित्यकार घिमिरेबाट धेरै नै पुस्तकाकार कृतिहरू पाउने पक्का छ । यसरी नेपाली बाल साहित्य सेवामा मन, वचन र कर्मले सदा सदा लागिपरिरहने साधक घिमिरेलाई पाठकले कहिल्यै भुल्न सक्ने छैनन् ।

कार्तिकेय धिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण समिति, रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

सुमित्रा मैनाली

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

२०६८

शोधनिर्देशक

श्री रघुनाथ घिमिरे

सह-प्राध्यापक

कार्तिकेय घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली शिक्षण समिति, रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पसको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

सुमित्रा मैनाली

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनीमार्ग, काठमाडौं

२०६८

परिशिष्ट

कार्तिकेय घिमिरेसँग लिइएको अन्तर्वार्ता

प्र.नं. १ तपाईंको जन्म दिन कहिले हो ?

मेरो जन्मदिन पौष ३ गते मनाउने गरेको छु ।

प्र.नं. २ तपाईं किन पौषमा जन्मदिन मनाउनु हुन्छ ?

मेरो नागरिकता अनुसार मेरो जन्ममिति वि.सं.२०३३ साल पौष ३ गते र ई.सं. १९७६ को डिसेम्बर १७ तारेखमा भएको हुनाले म पौष ३ गतेलाई जन्मदिनको रूपमा मान्दै आएको छु ।

प्र.नं. ३ स्कूलको विद्यार्थी हुँदा के के गर्न मन पराउनु हुन्थ्यो ?

विशेष गरी फुटबल खेल्न, कविता लेख्न, दौड प्रतियोगितामा भाग लिन र कथाका पुस्तकहरू पढ्न मन पर्थ्यो ।

प्र.नं. ४ साहित्य लेखनमा कोबाट प्रभावित हुनुभयो ?

नेपाली साहित्यकारहरूमा दिनेश अधिकारीको काव्यात्मकताबाट प्रभावित र अङ्ग्रेजी साहित्यकारमा हान्स क्रिश्चियन एन्डरसनबाट प्रभावित भएको हुँ ।

प्र.नं. ५ तपाईंले आफ्नो अध्ययनलाई कहाँसम्म पुऱ्याउनु भयो ?

मैले वि.सं. २०४९ सालमा एस्.एल्.सी., २०५२ मा दश जोड दुई, २०५५ सालमा स्नातक र २०६३ मा स्नातकोत्तर पास गरी आफ्नो अध्ययन कार्यलाई अधि बढाएको छु ।

प्र.नं. ६ विवाह कहिले र कसरी भयो ?

स्नातकोत्तर पढ्दा कलेजमा भेट भएकी सुभद्रा गौतमसँगको सामान्य चिनजानपछि २०६३ साल फागुन १३ गते काठमाडौंको गुह्येश्वरी मन्दिरमा मागी विवाह गरेको हो ।

प्र.नं. ७ सन्तानको अवस्था कस्तो छ ?

२०६५ साल चैत्र २२ गते पुत्रलाभ भयो जसको नाम नयन राखेको छु ।

प्र.नं. ८ जीवनका विशेष घटनाको स्मरण गर्नुपर्दा के भन्नुहुन्छ ?

मेरो हालसम्मको सबैभन्दा खुशीको क्षण मैले २०६४ सालमा राष्ट्रिय बालहितकारी पुरस्कार ग्रहण गर्दाको क्षण हो भने सबैभन्दा दुःखको क्षण मेरो दाजु डा. केशव घिमिरेको निधन भएको दिनलाई सम्झन्छु ।

प्र.नं. ९ हाल के गर्दै हुनुहुन्छ ?

बालसाहित्य उत्थानको लागि बालसाहित्य प्रतिष्ठान नेपालको नेतृत्व गर्नुका साथै विभिन्न अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरूमा लागेर बालबालिकाहरूको चेतना फैलाउन सन्देशपूर्ण कृतिहरू तयार गर्ने काममा लागेको छु ।

प्र.नं. १० तपाईंलाई मनपर्ने साहित्यकार को हुन् ?

मलाई मनपर्ने साहित्यकार विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला र कवि दिनेश अधिकारी हुन् ।

प्र.नं. ११ तपाईंका प्रकाशोन्मुख कृतिहरू के-के छन् ?

मेरा प्रकाशोन्मुख कृतिहरूमा कार्तिकेय घिमिरेका रमाइला बालकथाहरू, स्कूल, वन जलेको त्यो दिन लगायत तेह्र वटा बालचित्रकथाका कृतिहरू छन् ।

प्र.नं.१२ साहित्य के हो र कस्तो हुनुपर्छ ?

साहित्य अभिव्यक्ति हो र यो परिवर्तनमूखी हुनुपर्दछ ।

प्र.नं. १३ जीवन के हो ?

जीवन आगाका लप्काहरूवीचको संघर्षपूर्ण यात्रा हो तथा जीवन एउटा बन्धन, एउटा चौघेरा र एउटा बन्द वाकस हो ।

कार्तिकेय घिमिरेकी आमा दुर्गादेवीसँग लिइएको अन्तर्वार्ता

प्र.नं. १ कार्तिकेय घिमिरेको जन्म कहिले र कहाँ भएको हो ?

उनको जन्म वि.सं २०३३ साल कार्तिक ११ गते बेलुका ९ बजेर १३ मिनेटमा सर्लाहीको हरिवन-२ अन्तर्गत आफ्नै घरमा भएको हो ।

प्र.नं. २ घिमिरेको बाल्यकालको स्वभाव कस्तो थियो ?

एकदमै चकचके र जिज्ञासु स्वभावका थिए । चकचके भएकै कारणले गर्दा धानको ढुकुटीबाट लडेर निधारमा लागेको चोट अहिलेपनि छ ।

कार्तिकेय घिमिरेका पिता चन्द्रनाथ घिमिरेसँग लिइएको अन्तर्वार्ता

प्र.नं. १ कार्तिकेयको बाल्यकालमा तपाईंको आर्थिक अवस्था कस्तो थियो ?

पुख्र्यौली सम्पत्ति सकिदै गएको अवस्थामा यिनको जन्म भएको हो । त्यसैले मेरो आर्थिक स्थिति कमजोर भएको थियो ।

प्र.नं. २ तपाईंको छोराछोरीको बसोबास हाल कहाँ कहाँ छ ?

दुई छोरा सर्लाहीको घरमा, एउटा छोरा काठमाडौंमा तीन छोरी सर्लाहीमा एउटी लाहानमा एउटी नेपालगञ्जमा एउटी हेटौँडामा र एउटी काठमाडौंको कीर्तिपुरमा बस्छन् ।

.....

शोधनायकको हस्ताक्षर

सन्दर्भग्रन्थ सूची

अधिकारी, दिनेश (२०५६), मुर्दालाई दुख्दैन, (भूमिका) , काठमाडौं: जमर्को युवा प्रकाशन ।

क्षेत्री, श्लेषमा (२०६४), मेरी हजुरआमा, काठमाडौं: बालसाहित्य प्रतिष्ठान ।

गौतम, कृष्ण(२०५६), मुर्दालाई दुख्दैन, (भूमिका) , काठमाडौं: जमर्को युवा प्रकाशन ।

घिमिरे, कार्तिकेय (२०५८), भ्यागुताको प्रजातन्त्र, काठमाडौं: विद्यार्थी प्रकाशन ।

—————, (२०६४), अचम्मको देश, काठमाडौं: विद्यार्थी प्रकाशन ।

—————, (२०६४), छि कस्तो नराम्रो हिरो, काठमाडौं: विद्यार्थी प्रकाशन ।

—————, (२०६४), परिको कल्पना, काठमाडौं: विद्यार्थी प्रकाशन ।

—————, (२०६४), बालदिवस, काठमाडौं: विद्यार्थी प्रकाशन ।

घिमिरे, दुर्गाप्रसाद (२०५६), मेरी सानी राधा, (भूमिका) काठमाडौं: जमर्को युवा समूह ।

ढकाल, महेश (२०६५), रेवती राजभण्डारीको जीवनी, व्यक्तित्व कृतित्वको अध्ययन, काठमाडौं: स्नातकोत्तर शोधपत्र (अप्रकाशित), त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

दुङ्गेल, भोजराज र अन्य (२०५८), नेपाली कथा र उपन्यास, काठमाडौं डिष्ट्रिब्युटर्स, ।

प्रधान, प्रमोद (२०६९), नेपाली बालसाहित्यको इतिहास काठमाडौं: विवेक सिर्जनशील प्रकाशन प्रा.लि. ।

भट्टराई नीलकण्ठ (२०६५), सर्लाहीका साहित्यिक प्रतिभाहरू हरिवन-काठमाडौं सम्पर्क समाज ।

राकेश, रामदयाल (२०५६), मुर्दालाई दुख्दैन (भूमिका) काठमाडौं: जमर्को युवा समूह ।

श्रेष्ठ, दयाराम (२०५६) नेपाली कथा भाग -४, ललितपुर: साभा प्रकाशन ।

सुवेदी, राजेन्द्र (२०५९) स्नातकोत्तर नेपाली कथा ललितपुर: साभा प्रकाशन ।